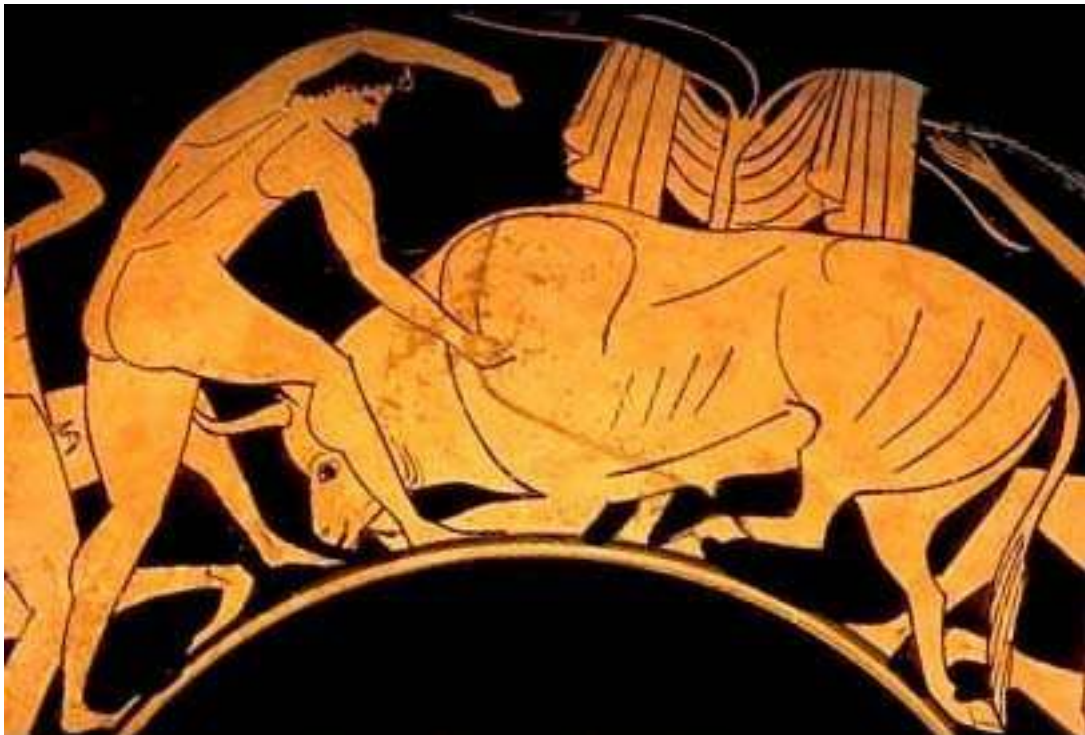

8. januar 2007

„Selv om alting brister, er der
Trøst at øse –
i Tragedien, hos *de store*
trøstesløse.”
- Sophus Claussen, *Djævlerier*, 1904

Livets magter

– en analyse af Karen Blixen: ”En Herregaardshistorie”, *Sidste Fortællinger*, 1957

Aalborg Universitet
Dansk, 6. semester
Vejleder: Anker Gemzøe

Per Brahde
Myrdalstræde 153
9220 Aalborg Øst

Indhold

Indledning.....	1
Når retfærdigheden spiller fallit	3
De sammenvoksede rødder.....	15
Fortidens vogter	20
Forfaldet og døden.....	24
Legitimitet og identitet	26
Kongen af Portugal.....	30
Et vildt dyr	31
De sorte og de grønne skygger	41
Perspektivering	44
Litteraturfortegnelse	48
Opslagsværker	50
Bilag 1: komposition	51

Indledning

Ved sin død efterlod Karen Blixen (1885-1962) sig et i omfang beskedent forfatterskab: fire bind fortællinger, en selvbiografisk roman med et lille efterskrift, en marionetkomedie og en håndfuld essays – foruden et illegitimt barn, en krimi, som forfatteren ikke gerne lyste i kuld og køn trods dens indlysende kvaliteter. På en bogreol syner det ikke af meget, heller ikke når et par posthume udgivelser af efterladte fortællinger og breve stilles ved siden af.

I samtiden var hun dog særdeles kendt, ikke mindst takket den fra radio og TV kendte særegne stemme og spinkle fremtoning, og man kan næppe hævde andet, end at stor bevågenhed og en vis anerkendelse blev hendes forfatterskab tildelt, siden hun et par gange blev nævnt som mulig kandidat til nobelprisen; sidst i 1954, hvor Ernest Hemingway snuppede den med et ærbødigt buk.

Først og sidst var hun dog en kontroversiel skikkelse: til samme tid både elsket, omstridt og omdiskuteret blandt læsere i almindelighed, som hun var udskældt og ombejlet af kollegaer og litterater i særdeleshed. Som de fleste enspændere blev hun sjældent mødt uden et vist forbehold, ofte af ironisk og let nedladende karakter. Det samme gjaldt anerkendelsen: den kom, men forblev med få undtagelser reserveret og kølig. En forfatter, der tilsyneladende hylkede feudaltidens og aristokratiets værdier, passede ikke rigtigt ind nogetsteds i det borgerlige Danmark. Skulle – og kunne! – man virkelig tage baronessens kætteri alvorligt?

Tydeligvis en stor drømmer og gøgler af Guds nåde, derom kunne man næppe være i tvivl; med Afrikas vibrerende liv og våren ind over det vinterlige Danmark bredte varmen sig: der var andet og mere end grandioست vid og vildtvoksende fantasi at finde i og især mellem linierne; akkurat den trøst, hvorom Sophus Claussen i ”Afrodites Dampe” hævder, at paradoksalt nok må den findes „hos *de store / trøstesløse*.“ (*Djævlerier*, s. 113) En styrke, der springer ud af et ukueligt livsmod og en lidenskabelig vilje til at se tilværelsen ret i øjnene; også, når livet står i nederlagets og undergangens tegn: et amor fati, hvor man med Kasparsen magter „at grine igen, naar Djævelen griner ad os.“ (*Syv fantastiske Fortællinger*, s. 204) Men hverken melodi eller instrumentering var kendt og agtet i en tid, hvor først naturalismen og siden socialrealismen havde glemt tragediens æstetiske retfærdiggørelse af tilværelsen til fordel for en etisk; med myten anbragt på plejehjem og eventyret forvist til barnekammeret havde vi på godt og ondt fået ’den affortryllede verden’ – når det ikke lige gjaldt H.C. Andersen og andre

særligt udvalgte, herunder kredsen omkring *Heretica*, som Blixen i fri flugt strejfede med sit kisteskaft.

Måske var Blixen som få andre bevidst om dette, og hun ønskede midt i sin hang til 'fun' at blive taget alvorligt; just sådan, som Piet Hein udtrykker det: „Den, som kun / tager spøg for spøg / og alvor / kun alvorligt, / han og hun / har faktisk fattet / begge dele / dårligt.“ (*Gruk*, s. 1)

Da hun efter 15 års tavshed og sygdom igen kunne sende nyt i bogladen, var det hende i al fald magtpåliggende, at det skulle ske med eftertryk: det skulle have været samtidigt, og med kort interval udkom da *Sidste Fortællinger* (1957) og *Skæbne-Anekdoter* (1958). I den første indgår ”En Herregaardshistorie”, som i mangt og meget synes at lægge sig i forlængelse af ”Sorg-Agre” i *Vinter-Eventyr* (1942) og rumme et svar på den kritik, som slog op fra sorgens ager og Ane Maries kranke skæbne der, idet mange – efter min opfattelse fejlagtigt – identificerede herremanden, den anonyme onkel, med fortællingens bestræbelse og Blixens personlige holdning.

I det følgende vil jeg interessere mig for dette mulige svar. Siden begge fortællinger er særdeles tætskrevne, flertydige og komplekse, vil jeg kun søge kort at trække en forbindelse fra ”Sorg-Agre” til ”En Herregaardshistorie” – og ellers holde fokus på sidste.

Når retfærdigheden spiller fallit

Med udgangspunkt i et af folklørens yndede motiver, de forbyttede børn, opstiller Blixen i ”En Herregaardshistorie” en række polariteter i tilværelsen, idet hun spiller dem ud mod hinanden: nåde vs. retfærdighed, barmhjertighed vs. skyld, soning vs. forbrydelse, irrationalitet vs. rationalitet, natur vs. kultur, herre vs. tjener og slægt vs. individ. Implicit modstilles her ved en moderne mentalitet og moderne værdier med feudaltidens ditto, hvorved fortællingen bringer mindelser om især ”Sorg-Agre” i *Vinter-Eventyr*. Og som denne ikke klart besvarer spørgsmålet om, hvorvidt Ane Maries søn, Godske Pil, er skyldig i anklagen om brandstiftelse, men lader det stå hen i det uvisse, overladt til læseren at tolke¹, er det her spørgsmålet om, hvorvidt de forbyttede børn nu virkelig også *er* forbyttede, der forbliver gådefuldt; et tolkningsspørgsmål – eller en hemmelighed.

Sandheden synes dermed en tvivlsom affære, idet læseren gækkes ind i et lag af historier i historien; et system af kinesiske æsker, der spejler hinanden, og hvor det er vanskeligt at afgøre, om kernen er nået.

Snarere synes det samme at gælde, som en anden fortælling fra samme pen lader os vide: „„Herre“, sagde Fath, „Manden og Kvinden er to aflasede Skrin, og det ene indeholder Nøglen til det andet.““ (*Vinter-Eventyr*, s. 256) Og besværgende gentager i en anden og udvidet kontekst: „„Herre“, sagde Fath, „du og jeg, Fyrsten og Tiggeren, de rige og de fattige her i vor Verden, er to aflasede Skrin, hvoraf det ene gemmer Nøglen til det andet!““ (s. 258) Den intime relation mellem mand og kvinde og de sociale relationer mellem du og jeg, de rige og de fattige, synes alle præget af gensidig afhængighed, men her er det gådefuldt, hvem der kan åbne skrinene: hvordan man får nøglerne fat, synes ingen enkel sag. Hvad udsagnene peger mod, er, at et menneskeliv ikke er en uafhængig og selvberoende størrelse, der frit boltrer sig i tilværelsens strømninger; tværtom er det indfældet i allehånde relationer og kontekster og kan ikke forstås udenom disse, i sig selv.

Men som forfatteren Charlie afsluttende siger til Æneas’ fortælling, der i lighed med ”En Herregaardshistorie” også har forbyttede roller, eller identiteter, som tematisk omdrejningspunkt: „der var noget i den, som man kunde arbejde med. Man kunde faa en god Historie ud

¹ De to selverklærede øjenvidner, hjulmanden og skytten, har begge mulige hævnmotiver (s. 214) og opfører sig suspekt den fatale dag igennem, idet de ubeslutsomt lusker til og fra rugmarken hele „fem Gange“. (s. 235) Der er således belæg i teksten for, at Godske er uskyldig i anklagen og et offer for deres personlige nag til ham.

af den.“ (s. 259) Måske det netop er, hvad hans alter ego påtager sig ved at føje et af sine ”Nye Vinter-Eventyr” ind i *Sidste Fortællinger*?

Som så ofte hos Blixen indledes med en kort landskabsskildring, der slår tonen an og anticerer hele det videre forløb med en vemodig efterårsstemning:

„Der løb en Sti indenfor Hegnet, i Vesterkanten af en Skov. Udenfor Skoven laa Landskabet stille og gyldent, allerede mærket af Efteraaret. De store Marker var tomme, Kornet var bragt i Hus [...] Langt borte, paa en Markvej, rullede et sidste Læs imod Laden i en sky af Guldstøv. De fjerne Skove i Nord og Vest stod brungrønne, med en blid Patina, en alvorsfuld Forgylldning eller Rust af lange Sommerdages Sol, og med blaa Skygger langs Skovbrynene. [...] I Stengærdet duftede Kaprifolierne sødmefuldt, som til Afsked [...] Men Skovdybet selv var endnu grønt, et Sommerhvalv, og hvor Eftermiddagssolens Straaler bævende faldt gennem Løvet, lyste dette saa skært og løndomsfuldt som Majløv. Skovstien veg ud og ind, og op og ned ad Bakkerne, den kom saa nær til Hegnet som om den vilde forene Skoven med det aabne Land, og sank saa igen tilbage, som om den frygtede at forraade en Hemmelighed.“ (s. 173)

Et stort og rigt høstlandskab breder sig mod alle verdenshjørner og forener alle kontraster med sit præg af gyldne dage, endnu med et skjul for vårens skære, sarte lys – i skoven – og til samme tid mærket af afsked og alvor og sidste udkald – på marken. Skovstien hverken går eller løber; den følger passivt omgivelsernes skiftende karakter, er nær ved at forene to modsætninger, skoven og det åbne land, men opgiver ævred – måske af frygt.

”Sorg-Agre” indledes på samme vis med en landskabsskildring, men udfoldet i en større skala: hvor landskabet ovenfor er *sanset* og skildret ud fra årstidernes rytme, er det her *ansku-*et ud fra en kulturhistorisk vinkel med fokus på det intime samspil mellem et folk og et landskab; tæt vævet sammen og gensidigt prægende hinanden, „saa at det ikke længere kunde siges, hvor det enes Væsen holdt op og det andets begyndte.“ I umiddelbar fortsættelse heraf trækkes en vej, der indikerer noget om personerne – og har påfaldende lighedstræk med skovstien ovenfor, skønt den fremstår mere aktiv: „Landevejens tynde graa Linie selv, der snoede sig tværs over Sletten og op og ned ad Bakkerne, var det fæstnede og blivende Udtryk for menneskelig Længsel, og for den menneskelige Tro paa, at det er bedre at være et Sted end et andet.“ (s. 204)

Er landevejen mere stræbende og stadig af karakter, er skovstien måske til gengæld mere overraskende, thi kort efter bliver den næsten ubemærket aktiv – det viser sig, at den alligevel fører ud i det åbne land: „Hvor Stien svingede bort og løb over Gærdet ud paa Marken, standsede hun og saa langt bort.“ (s. 173) Og dér, på grænsen mellem *skov* og *mark*, tager fortæl-

lingen fat, placerer sit unge par på stendiget og udfolder nu sit univers fra dette sammenfald af *møde* og *skel*; anderledes kan det jo ikke være – hvor noget mødes, må der nødvendigvis være forskelle:

„*Han* svarede ikke straks, og *hun* spurgte ikke igen, men tog et Skridt op ad det glatte Jordsmon paa Stendiget, skyggede et Øjeblik med Haanden mod *Lyset* og satte sig paa Stendiget, med Hænderne foldede om sine Knæ. [...] Han satte sig i *Skyggen*, hvor hans Øjne kunde hvile paa hendes Ansigt.“ (Mine kursiveringer. s. 174)

Fortællingen foregår på Lolland i begyndelsen af det 19. århundrede og beretter om en ung herremand, Eitel, der har studeret i udlandet og nu er optaget af at reformere sit gods efter en ny tids humanistiske idealer; han er en gennemreflekteret og søgende natur, men også en splittet og tvivlrådig skeptiker.

I mangen henseende fremstår han som en pendant til Adam i ”Sorg-Agre”, der foregår i tiden op mod Den Franske Revolution i 1789: Adam læser „et nyt dansk Digterværk“ af „Johannes Ewald“ (s. 211), hvor vi ud af diskussionerne med hans onkel kan supponere, at det må være *Balders Død*, skrevet 1770, trykt 1775 og opført første gang 1779 efter „flere påbudte rettelser“. (opslag i *Encyklopædien*) Desuden fremgår det, at „Træhesten, fra hvis Stade en Synder undertiden“ (s. 217) sender Adams tante et bedrøveligt blik, endnu er i brug, hvilket forbydes 1787. Tiden må være omkring 1780; for begge fortællinger gælder dog, at de er åbne bagud og ikke kan tidsfæstes helt præcist.

Under et ophold i England er Adam „kommet i Berøring med Tidens store, nye Ideal: om Naturen, om Frihed og Menneskeværd, om sand Retfærdighed og Skønhed.“ (s. 208) De samme idealer, som Eitel flager med; overhovedet har de mange fælles træk: begge er omkring midten af tyverne, har tilbragt en årrække i udlandet og på den konto sat et muligt ægteskab overstyr; begge er de faderløse, men hvor Adam endnu modtager breve fra „sin ærgerlige Moder“ (s. 207), bliver det her et tolkningsspørgsmål, om også Eitel har en ærgerlig moder.

Hverken Adam eller Eitel er i udgangspunktet tilfredse med tingenes tilstand og kræver en ny verdensorden, men hvor Adam kan konfrontere sin onkel og anfægte hans verdensbillede, der er Eitel oppe mod en skygge fra fortiden, en afdød fader. Da Adam om morgenen møder sin onkel og ligner haven med „selve Edens Have“, spiller denne smilende videre: „Og af hvis Træer [...] du, min Adam, frit maa æde.“ (s. 211) Han tager da onklen på ordet og snupper en bid mere af Kundskabens Træ, formidlet gennem det erotiske samvær med tanten, og når i

løbet af dagen frem til en voksende erkendelse af „Enheden i Verden, den Hemmelighed, der knytter alle Tilværelsens Foreteelser sammen, og gør dem til eet.“ (s. 233) Han bliver – i kraft af „den genvundne *savoir vivre*“ eller „den tilbagevundne Naivitet“, som det formuleres i ”Ib og Adelaide” (s. 240) – i stand til at forsone sig med onklens alfaderlige og almægtige statur som stedfortræder for den højeste magt, en „Vorherres Ceremonimester“.

Med et diskret vink bryder fortællingen imidlertid sin egen ramme og viser til et punkt udenfor dens begivenheder: „Siden hen huskede han, at han den Aften havde tænkt saaledes.“ (s. 234) Vi kan deraf forstå, at det sidste ord i deres mellemværende endnu ikke er sagt. Eller vi kan tænke os, at det opgør, som Adam indleder og i en art „religiøs Omvendelse“ (s. 233) udtømmer i løbet af en dag, føres videre af Eitel i ”En Herregaardshistorie”, hvor det bliver en livslang bestræbelse, båret igennem til den bitre ende og ud i de yderste konsekvenser.

Typografisk er fortællingen inddelt i 5 afsnit, adskilte med en blank linie (s. 190, 194, 209 og 211), svarende til dens episodiske karakter, idet den er bygget op omkring mødets kronotop og har to tidsplaner, et fortidigt og et nutidigt, der både flettes sammen og spændes op mod hinanden. Begge planer er skildret i datid og 3. person af en implicit fortællerstemme, der befinder sig udenfor fortællingens ramme. Når jeg taler om et nutidsplan, er det, fordi vi her oplever i et medsyn, ser begivenhederne gennem personerne, mens fortiden rulles op i et bagudsyn, fortalt af personerne. På begge planer er vi således i høj grad overladt til selv at vurdere pålideligheden af personernes subjektive oplevelse af og holdning til såvel hinanden som til fortidens begivenheder.

Et forhold, der kompliceres af, at fortællerstemmen nok er olympisk, men synsvinklen kan være vanskelig at placere, idet den ofte glider ubestemt mellem personer, især Eitel, og fortæller: „Uden ret at vide, hvad han gjorde, tog han om hende og drog hende tæt til sig.“ (s. 196) Vi er her både i Eitels bevidsthed og får dog situationen skildret udefra. Særligt mærkbare er disse glidninger i karakteristikker af Ulrikke, hvor vi sjældent kan vide os sikre på, om vi møder en forelsket mands billede af hende – eller en underfundig fortællers drillende kommentar hertil: „Men hun, som havde været det indviede Offer, sad i Dag, bestandig hvidklædt, i Skoven, og talte om deres Ulykke som om den havde været Heltens og Heltindens i en Bog.“ (s. 181)

Replikker er sat med både anførselstegn og inkvit, så vi er aldrig i tvivl om, hvem der siger hvad. Tanker derimod står snart med, snart uden anførselstegn og kan sine steder glide over i

en form, der har karakter af indre monolog: „Alle, alle syntes de at sørge og frygte. Var der da saa meget at sørge over, og at frygte i Verden? Var Døden altid sørgelig og frygtelig?“ Fortælleren lader dog ikke Ulrikkes tanker her stå helt uformidlet, som i egentlig indre monolog, idet fortsættelsen lyder: „For første Gang i sit Liv tænkte hun paa at ogsaa hun selv engang skulde dø.“ Og umiddelbart efter returneres til den gennemgående form, hvor Ulrikke nu vifter egne tanker til side: „„Hvor er jeg dog en Gaas,“ tænkte hun, „at finde paa saadanne Dumheder.““ (s. 193)

På den vis markeres en subtil forskel mellem tanker, der løber frit og måske ligefrem løber af med personerne – og dem, personerne kan og vil vedkende sig på et mere bevidst plan, som holdning og handlegrundlag. Meget udpræget her, hvor Eitel møder Lone og først føler befrielse eller lykke, for derefter at blive grebet af en uforståelig angst: „Det var ikke en fattig Moder, der kom til ham for at bede for sin Søn. Det var de gamle, mørke Tider, som ikke erindres, det var Evigheden og Skæbnen selv, der traadte ind i Stuen. / Han forfærdedes over sin egen Forfærdelse.“ (s. 195) Med denne i samtiden egentlig anakronistiske teknik lader Blixen os på fremragende vis mærke og følge personernes mere dunkle, intuitive og følelsesladede tanker og motiver; hvordan disse driver deres spil ved at stige op fra sindets dyb for da at sætte sig gennem bag om ryggen på personerne. En magt, der netop henter sin styrke i, at den ikke er erkendt, bragt frem til et bevidst og reflekteret leje med mulighed for enten at sanktionere eller forkaste dens tilskyndelser: „jeg forstår ikke min egen handlemåde. [...] thi det gode, som jeg vil, det gør jeg ikke, men det onde, som jeg ikke vil, det gør jeg“, som Paulus undrende konstaterer. (Rom 7,15-19)

Nutidsplanet er kort og strækker sig fra sent en tirsdag eftermiddag, hvor Eitel i løndom møder sin ungdoms elskede, Ulrikke, ude i skoven (I), videre over et møde samme dag mellem Ulrikke og hendes moder, Sibylla (II), et parallelt møde mellem Eitel og hans amme fra barneårene, Lone, fulgt af en senere samtale med husholdersken, jomfru Paaske; hvert af disse to møder efterfølges af Eitels monologer med faderens portræt (III), og hele kæden forbereder og sender bølger af betydninger til fortællingens afsluttende møde næste morgen mellem Eitel og Lones søn, mælkebroderen Linnert, der sidder i arresten i Maribo og venter på at miste sit hoved senere samme dag (V). Den fjerde episode (IV) består af en indskudt fortælling; en fabel om 'kongen af Portugal', som Eitel læser sidst på aftenen efter mødet med Lone og samtalen med jomfru Paaske – inden han næste dag begiver sig til mødet i arresten: „Tidlig Onsdag Morgen fik den gamle Kusk paa Gaarden Besked om at spænde for“ (s. 211), og Eitel

hører senere, mens han taler med Linnert i arresten, hvordan „Uret paa Tinghuset [...] langsomt og betænksomt slog ni Slag“. (s. 216)

Fortællingens bevægelse gennem rum er påfaldende og mættet med betydning; vi er først med Eitel og Ulrikke ude i skoven, i naturen: kun her kan de realisere deres kærlighed. Derfra bevæger Ulrikke sig ind i „Parken, der gik i eet med Skoven“ og videre frem: „Nær ved Huset kom Blomsterbedene til. Havens Frue fulgte den Vej, der førte mod Huset.“ (s. 190) Eitel bliver først stående „ved Leddet i den dybe grønne Skygge“ og ser „hendes hvide Skikkelse“ vandre bort og blive mindre, inden han rider hjem „over Stubmarkerne“: igen et opdyrket landskab, et stykke kultur, men dette er afhøstet. Da han ser taget på sin gård, forlyder det, at „Han red ikke ad den brede Lindealle til Borggaarden, men tog Vejen gennem Poppelalleen, som førte til Ladegaarden.“ (s. 194)

Begge bevæger sig fra naturen til deres boliger, menneskets ly mod naturens kræfter, men der er afgørende forskelle. Ulrikke bevæger sig med naturlig selvfølgelighed og i en direkte linie gennem et stykke kultur, der ikke synes at stå i modsætning til skoven: „de høje Træer veg langsomt tilbage for at gøre Plads for brede Plæner, Busketter og grusbelagte snoede Havgange.“ I haven overrækker gartneren, Daniel, hende en blomst, som hun tager med ind og giver videre til sin moder – tillige med Daniels ønske om, at blomsten må få hendes navn: der er hos hende en glidende overgang, en sammenhæng, mellem natur og bolig; hjemmet med dets intimsfære rummer og indbefatter naturens herlighed og pragt, blomsten, og følgen deraf, dens frugt, datteren.

Hvorimod Eitels ridt hjemad akkompagneres af solnedgangens „store, blegt Rosenrøde Skyer“ (s. 194), er præget af temposkift og fører over marker, der har givet alt fra sig; han tager bagvejen, men ville i alle fald være kommet gennem en allé. Alléen er en forlængelse af og har sit udspring i den gamle skik med at plante to træer omkring hjemmets indgangsparti som et værn mod onde ånder, mod naturens kræfter: hos ham synes natur og bolig, ydre og indre, at stå i modsætning til hinanden. I hjemmet er han da heller ikke omgivet af nære relationer; han er flankeret af tjenestefolk, der dukker op uden varsel, og bøger, hvis tavse viden han årle og silde søger at tilegne sig i en rastløs og uhjemlig atmosfære. Da han næste dag drager til Maribo, skildres hans møde med civilisationen som et regime af klokkeslag, tinghus og justits – og fortællingen efterlader ham meget sigende i arresten, tilsyneladende ikke stort bedre eller meget anderledes stillet end den unge Linnert, der har forbrudt sit liv...

Sammenfattende foretager fortællingen qua rummet en dobbeltbevægelse, der først er dobbeltrettet og hjemadgående, fra natur til hjem, dernæst ensrettet og udadgående, fra hjem til civilisation – sluttelig efterladende sine personer og læseren i arrestens begrænsning og indelukke. Der bryder den brat af, men vi véd, at skafottet er næste destination: det synes som om, at bevægelsen kæder individets ontogenese sammen med det vesterlandske menneskes fylogeneese, idet den ene hjemadgående følger Ulrikke til boligen, hendes inderste væsen, og viser en livsmulighed: en forsoning med og accept af egen lidelse og uomgængelige død, idet liv og død ikke er to adskilte størrelser, men hører sammen; vi kan ikke få kun den ene side, hvor megen appel den tanke så har. Mens den anden hjemadgående bevægelse følger Eitel og viser en anden livsmulighed: en revolte mod uret og lidelse og meningsløs død, der følges af et opbrud og en udadgående bevægelse til boligens udvidelse, civilisationen, og hele den dermed forbundne bestræbelse på gennem et rationelt samliv at overvinde grundvilkårene. I Eitels samlede bevægelse er der imidlertid et præg af Spenglers tanke i *Der Untergang des Abendlandes* om civilisationen som kulturens sidste fase; det kommer ind med hans hjemfærd over afhøstede marker i solnedgangens skær, efterfulgt af aftenens uro og førende til morgenens opbrud med en rejse ind i Maribo, hvor mennesker i retfærdighedens navn dømmer og påfører hinanden død og lidelse – stik modsat dryaden Ulrikkes ord: „Vi kan godt lade blive at dømme hinanden.“ (s. 177)

Disse bevægelser i rum med deres respektive møder tegner et nutidsplan fra sent tirsdag eftermiddag til tidligt onsdag formiddag, omtrent af daglængde, men vendt ind over en nat, som vi intet hører om! Ikke des mindre spiller den en rolle; når man ser på den meget stramme komposition², er der i hvert led en forbytningsmanøvre, hvor noget skifter plads: i nattens løb skifter dagene plads, tirsdag bliver til onsdag. Sammenholdt med dagenes etymologiske betydninger og dertil knyttede mytologiske indhold går fortællingen fra 'Tyr's dag' til 'Odin's dag', fra en dag i *krigens tegn* til en dag i *visdommens tegn*. Man kan dog gerne medtænke, at Odin er en omdiskuteret og *tvetydig* guddom, formentlig mest dyrket af den tids *aristokrati* – og følger vi udenlandske navneformers etymologi, kommer vi til Merkur og i sidste ende Hermes: *de rejsendes gud*. (opslag i *Encyklopædien*)

Alle kursiverede ord ovenfor giver mening i forhold til fortællingens skift i nattens løb; det er næppe tilfældigt valgte dage, og der er en grund til, at kun eftermiddagens og morgenens lyse timer samt aftenens overgang til nat skildres; en overgang, hvor lyset udenfor kommer fra

² En mere visuelt orienteret gengivelse af kompositionen er skitseret på bilag 1.

fuldmånen og inden døre, hvor alle personer opholder sig, fra „en trearmet Stage med Lys“, bragt ind af den tyske tjener og så svær, at da Eitel to gange i aftenens løb står alene foran et maleri af sin fader og fører en monolog med portrættet, hører vi anden gang om, hvordan „Vægten af Stagen tvang hans Arm ned, og han maatte sætte den paa Bordet.“ (s. 208)

Som rummet synes også lyset at være symbolsk ladet; dagslyset er den dagklare bevidsthed, hvormed vi kan skelne og tolke fænomenerne, mens lyset fra stagen er menneskeskabt og trækker menneskets stræben efter at oplyse dagens modsætning, det dunkle og ukendte, ind i billedet. Månens lys hører naturen og dens evige kredsløb til, knytter an til den kvindelige cyklus, og er hos Blixen et tilbagevendende symbol på mulighed og fornyelse, eller genfødsel. Alt det endnu ikke virkeliggjorte, som hører drømmens og fantasiens rige til:

„Mine Drømmes allerførste, afgørende Moment er da dette: jeg befinder og bevæger mig i dem i en velkendt Verden, som tilhører mig og hvori jeg selv hører ind, endog indeliger end det er Tilfældet i en – i begge Ordets Betydninger – daglig Tilværelse. [...] Min Natteverdens andet Særpræg er dens Vidde – eller Ubegrænsethed. [...] Thi vi har i vore Drømmes Kosmos sagt os fri for alt Forhold til Verdens opholdende og ordnende Magter, til en universel Samvittighed. Vi har i dem givet os i Hænderne paa, og sluttet en Pagt med Verdens uberegnelige, vilde, skabende Magter: den universelle Fantasi.“ (*Skygger paa Græsset*, s. 89 ff.)

Men trods hyldesten her til fantasiens skabende evne, eller magt, er Blixen i lighed med Nietzsche glimrende klar over, at løsningen ikke ligger i at forkaste det apollinske: fornuften og det rationelle, tolkende princip, men i at generobre det dionysiske: lidenskaben og det kreative, skabende princip.

Fejlen er iflg. både Blixen og Nietzsche, at siden Sokrates/Platon – og forstærket med kristendommens indoptagelse af tanker herfra – er det vesterlandske menneske blevet splittet i et rationelt, blodløst intellekt og et irrationelt, hungrende begær. Deraf Blixens underfundige tanker om to magter i verden, hvor hun drilsk bytter om på deres gængse status og position, eller, og som oftest, ganske enkelt hævder, at Gud og Djævelen er én og den samme – vi må have begge sider med! En glemt kundskab, som årene i Afrika vakte til live: „Gud og Djævelen er een, deres Herlighed er lige stor, deres Majestæt lige evig, saa at der ikke er to, som er uskabte, men een som er uskabt, ikke to umaalelige, men een umaalelig – og de afrikanske Indfødte ærer Dobbeltheden i Enheden og Enheden i Dobbeltheden.“ (*Den afrikanske Farm*, s. 23 f.)

Når da dagslyset kun er at finde i fortællingens periferi, og stagens lys tvinges væk fra sit objekt, faderens portræt, er „den universelle Fantasi“, fuldmånen, enerådende, og dens lys kan

tillige være både bedragerisk og forførende, som ved trolddom vende op og ned på hele verden, hvad vi kan forstå af bl.a. ”Digteren” og ”Drømmerne”, som begge rummer afgørende scener badet i fuldmånens lys:

„Men Maaneskinnet paa Søen var saa blændende klart, at det saa ud, som alt Lys i Verden udstraalede fra Havet, for at genspejles i Himmelrummet.. De lange rolige Bølger bedrog, de tog sig ud, som om de var faste og vilde bære enhver Vægt, saa at man kunde gaa paa Havet, men det var ind i det vældige Himmelrum, at man vilde falde og synke, i bundløse Afgrunde af Sølv, af skinnede Sølv, af mat og anløbet Sølv, i al Evighed Sølv, der spejlede sig i Sølv, Verdener, der rørte sig, taarnede sig op og skiftede Form, langsomt, uden Lyd og uden Vægt.“ (*Syv fantastiske Fortællinger*, s. 257 f.)

En lokkende, men vægtløs og ustabil nat, hvor verdener tårner sig op i et rum spændt ud af en mægtig, vertikal akse, der rækker ikke blot fra himmel til jord, men langt ned under havets overflade, alt mens „en Dhow“ går „støt frem for Monsunen“ og arbejder en horisontal og dermed tidslig akse ind i rummet. Tiden er om noget menneskets retningsviser, og i en nat, hvor den helt er underordnet et større perspektiv, kan intet tages for pålydende; en sådan nat er „bestemt til at sætte stærke Kræfter i Bevægelse, [...] hvormed de sovende Egne [...] slet intet vidste“, og da risikerer man „i et Sammentræf med sin Skæbne“ at få „Næse og Øren skaaret af“, som det er hændt den gamle historiefortæller, Mira Jama.

Lyset, samt nattens tavshed, giver en spejling og understregning af, at nutidsplanet er skudt tilbage i tid og derfra sætter sine rødder ud i en fortid, Eitel ikke kender og dog ikke kan lægge bag sig.

Ud fra spredte oplysninger i fortællingen kan hovedtræk i hans opvækst skitseres frem til nutidsplanet, hvor han er 23 år. Hans fader dør, kort tid før han selv bliver født og moderen hen ved tre år efter. Allerede ved fødslen er hun for svagelig til at tage sig af barnet, og en amme, Lone, hentes umiddelbart efter op fra en af godsets bøndergårde. Lone er på det tidspunkt 19 år, ganske som moderen, og hun sidder som denne allerede enke og har et barn, født en uge efter Eitel.

Frem til hans syvende år er hun den centrale skikkelse i hans barndom; herefter gifter Lone sig med den lokale degn og flytter til Fyn, da en huslærer bliver ansat og overtager ansvaret for i det mindste den boglige opdragelse. En stor del af fritiden tilbringer Eitel sammen med datteren på et nabogods, Ulrikke; i den ensomhed, der synes at præge tiden efter Lones bortrejse, bliver hun hans fortrolige. Med tiden lover de sig til hinanden, men det skal gå anderle-

des; som 18-årig overtager han „Gods og Ejendom“ efter faderen og beslutter at rejse „til fremmede Lande“, hvor han opholder sig i ca. tre år. Han er blevet optaget af at reformere gårdens drift og drives af et ønske om at „lære at forstaa hvordan jeg skulde bedre mit Folks Kaar“ (s. 179), som han selv udtrykker det. Kort efter afrejsen fra Danmark modtager han underretning om, at Ulrikke er blevet bortgiftet til en langt ældre herremand på nabogodset. Forældrene har ellers billiget forholdet; det er moderen, Sybilla, der står bag. Hun har været en feteret skønhed og får ved Eitels fravær øjnene op for datterens ungdom og skønhed.

Tilbage igen genoptager Eitel imidlertid forbindelsen med Ulrikke og har nu de sidste to år i løndom været hendes elsker; et forhold, han har fundet sig tilrette med og end ikke ønsker anderledes: „„At elske hende,“ tænkte han, „var som at tvætte Ansigt og Hænder, at bade i en klar, blidt rindende Strøm, der hvert Øjeblik fornyer sig, og det var godt og lifligt at hans Sti til det Sted, hvor han badede, og hans Badeplads selv, var skjult under et Løvhang.““ (s. 194)

Til den ene side er han således et åbent og udadrettet menneske, der sætter redelighed og retskaffenhed i højsædet, når det drejer sig om gårdens drift og bøndernes kår, men i forholdet til Ulrikke er der „en Sødme uden Maal i deres dulgte Fortrolighed“, som han direkte plejer og nærer. I sin elskov vil han fastholde status quo og dyrke det forborgne, mens han i sit daglige virke vil reformere og rette op på en af andre glemt fortid. Han fremstår som et dybt splittet menneske, der i kærlighedens nutid søger det illegitime, mens han i fortiden kredser om en uret, der skal legitimeres.

En misgerning, hans fader udøvede på en tid, hvor herremændene ikke længere kunne „gøre med deres Bønder som de vilde, endskønt det varede nogle Aar endnu forinden de løste Stavnsbaandet for dem.“ Og han tidsfæster under samtalen med Ulrikke dette fortidsplan: „den gik for sig ti Aar før jeg blev født.“ (s. 185) Stavnsbåndet ophæves 1788; Eitels fader, Johann August, må da have begået sin udåd tidligt i 1780'erne, og han selv være født i begyndelsen af 1790'erne. Nutidsplanet må altså udspille sig omkring 1815.

Ulrikke kan sige: „Jeg var ældre end Du“ (s. 175) til Eitel; hun må være ca. 24 år i og med, at hun blev gift som 19-årig, og ægteskabet nu går på femte år – i løbet af hvilke hun selv er blevet moder til en søn og en lille datter: „Imod Tidens Skik havde hun selv villet amme sit yngste Barn, sin Elskers Datter“. Med angivelsen af barnets fædrene ophav får vi her understreget, hvad ellers kun er mesterligt antydnet:

„Han vilde have talt, men hendes Nærhed, den lette Vægt af hendes Legeme mod hans, tog magten fra hans Tanker. Det tavse Skovdyb omkring ham, og hendes egen dybe

Tavshed, saa tæt ved hans Hjerter, blev eet for ham, han sank salig ind i deres Væsen.“
(s. 191)

De dulgte møder i skoven har altså båret frugt: et illegitimt barn. Dermed knyttes an til spørgsmålet om Eitels legitimitet og identitet; det, som fortællingen kredser om og bevarer som sin hemmelighed. Eller gør den? Svaret afhænger af, hvor meget man som læser tør lægge i den raffinerede antydningens kunst, Blixen bestandigt udfolder i en erotisk leg med læseren!

Når jeg i overensstemmelse med hendes selvforståelse som 'storyteller' rubricerer teksten som en fortælling, er dette diskutabelt: som novellen griber den en idé og gennemlyser den fra flere vinkler, hvilket i kombination med den udstrakte brug af symbolsprog hæver abstraktionsniveauet; tid, rum og personer står for andet og mere, end hvad der umiddelbart fremgår af realplanet. Billedsproget fremskriver merbetydninger, idet teksten bestandigt peger i bestemte retninger og herved springer direkte fra konkret til abstrakt. Som i myten og eventyret er rummet en spejling af personernes indre tilstand, mens disse på deres side inkarnerer andet og mere end psykologiske portrætter:

Eitel står for en rationelt begrundet retfærdighed, der kuldsejler, når tilværelsen afslører sine mere gådefulde sider; Ulrikke for en irrationel barmhjertighed, der ikke spørger til begrundelser, men strømmer frit ud af et indre overskud; unge Linnert for en stolt og utæmmelig frihed, som er rundet af naturens overflod og i pagt med de vilde dyrs instinktsikkerhed.

Mest ligefremt kobles jomfru Paaske til kristendommen og de asketiske idealer, den i sine mere pietistiske former kan være gennemtrængt af; det sker dels gennem navnet Paaske, dels ved at karakterisere hende som „en Skønhed“, der havde haft Friere paa hele Øen, men aldrig havde villet gifte sig. I sin høje Alder [...] havde hun sluttet sig til en streng, from Sekt.“ Endvidere er degnen, som Lone gifter sig med, „noget i slægt med Paaskerne.“ (s. 205)

Overhovedet er det værd at hæfte sig ved navnene. Eitel kan tilsyneladende spille på adel, men det er en drillepind; som personnavn er det sjældent anvendt på tysk – måske fordi ordet der har negative betydninger: forfængelig, tom, indholdsløs, unyttig, forkrænkkelig, lutter og idel. Ulrikke er hunkønsform af det tyske mandsnavn, Ulrik, afledt af odel og mægtig – hvormed det knytter an til adel og det at være suveræn: fribåren og selvberoende. Linnert er formentlig en variant af Lennart, afledt af Leonard, der igen kommer af Lionheart, løvehjerte – *Lademann* tilskriver dog navnet Leonhard betydningen løvehård. Sibylla kalder en sibylle

på scenen; en spåkone i både græsk og kristen mytologi, hvortil man kan bemærke, at „Særlig kendt er dommedagsprofetien i sekvensen *Dies irae*, der på dansk lyder: "Vredens dag i tidens fylde, spå't af David og Sibylle, Verden skal i flammer hylle".“ (alle opslag fra *Encyklopædien*, *Lademann* og diverse ordbøger)

Når gartneren bærer profeten Daniels navn, er det altså næppe tilfældigt; sammen med Sibylla får han apokalyptiske visioner bragt ind i billedet, men som jeg skal vende tilbage til nedenfor, synes dommedag at blive afblæst i Ulrikkes verden – modsat Eitels, hvor alt trækkes sammen om dommens dag, om end i en såre jordisk og menneskelig udgave.

Vi er således langt fra det realistiske leje, hvor realplan og billedsprog først og sidst skal understøtte og supplere hinanden. Overhovedet er fortællingen med sine mange lag meget for kompliceret til at egne sig for mundtlig gengivelse og tilegnelse; man har under læsningen bestandigt brug for at vende tilbage til tidligere situationer, efterhånden som nye kaster nyt lys over de tidligere og pludselig får metaforerne til at give deres betydning fra sig, ikke som en nuancering af realplanet, men som et overliggende lag, hvor skoven er det dionysiske, forbundet med størrelser som fantasi og kærlighed, måske Gud, og arresten er det apollinske, forbundet med størrelser som fornuft og civilisation og de deraf udspringende love, regler og konventioner, som kan være nødvendige for en fredelig sameksistens, men også nemt fører en unødigt begrænsning af mennesket med sig. Eller for at trække det hårdere op: hvordan mennesket i sit forsøg på at bemestre naturen truer med at destruere Skaberværket, eget livsgrundlag.

Fortællingens drivkraft ligger i personernes handlinger, der i overensstemmelse med Aristoteles' *Poetik* tegner deres psykologi: „de medindbefatter deres karakter gennem deres handlinger.“ (s. 21) Som Wivel meget rigtigt anfører: „Modsat Kardinalens første Historie, der var gennemført symbolsk-abstrakt og filosofisk, er denne sanselig-konkret og dens idé – eller hele verdensforståelse – skjult og blevet ét med det fortalte.“ (*Karen Blixen*, s. 168) Dette, sammenholdt med femdelingen, tidsforløbet og et latent spørgsmål om skyld, bringer både den antikke og den franske tragedie i anslag. Som i tragedien får vi hurtigt knuden, da Eitel fortæller „et gammelt Eventyr om en Trolde“ til Ulrikke; hun har hørt det før, men Eitel må tilføje: „Men det var en anden Slags Eventyr for mig at høre paa, for min Fader var med i det.“ (s. 178) Siden følger også peripetien, da Lone opsøger ham og vækker den slumrende trolde, men ganske som Shakespeare har sin egen måde at føre en tragedie til ende på, er det ligeså tilfældet hos Blixen: katarsis kan man næppe tale om, hverken hos læseren eller Eitel –

hvordan man så i øvrigt vil tolke dette noget kryptiske begreb om afspænding (i stykket), eller renselse (hos publikum). Som Wivel også meget rigtigt påpeger:

„hvert led [i kompositionen] øger spændingen, også derved at læseren bliver klar over, hvad hovedpersonen ikke ved. Som læserens bevidsthed står over Eitels, står skæbnen og den fælles tragiske skyld over det enkelte menneskes tørst efter eller krav på retfærdighed. / Dem, det går galt i historien er netop dem, der ønsker ret eller gengæld, som Linnert med tyrekalven, Lone med sit eget barn eller Eitel selv.“ (*Karen Blixen*, s. 168)

Eitels situation og mulige fremtid i slutningen er ganske diffus, idet fortællestrukturen åbner et meget stort tolkningsrum ved ikke at være additiv, bundet sammen i et *og-så* forløb, men korrelativ: situationerne, eller møderne, reflekterer og brydes mod hinanden. Herigennem skabes underliggende, implicite og afgørende betydningslag, der giver grund til at erindre Johannes V. Jensens digt ”Interferens”, hvor modsat rettede bevidstheder brydes som bølger „i dette djævelske Sammenstød af psykisk Lyd“, der skaber „mit Indres gennemtrængende Tonart.“ (*Digte*, s. 10) Ganske, som også den indledende landskabsskildring og modstillingen af en moderne og en feudal tid kalder sammes definition af egen mytegenre frem: „et Stof fra vor egen ’prosaiske’ Tid behandlet og afrundet efter Urmetoden [...] Et Spring ind i et Billede [...] De Gamles Følelse udvidet til ogsaa at omfatte og optage det Moderne, det er Myten.“ (*Danske digtere*, bd. 1, s. 57)

Så bliver da novellen, tragedien og myten, disse tre; men størst af dem er fortællingen – thi kættersken har alligevel nogen ret, idet begrebet ’fortælling’ samler dem alle i et hele, der vanskeligt kan finde en bedre, mere adækvat etikette. Det skulle da lige være ’historien’, som den diskuteres og modstilles den moderne, psykologiske roman i ”Kardinalens første Fortælling”, men som genrebetegnelse er dette begreb om muligt endnu mere upræcist: vi bruger det ikke alene om skønlitteratur af stort set enhver art, men også om hverdagens aktuelle hændelser – som de gengives mand og mand imellem eller fx i medierne – foruden beretninger om fortiden, herunder den mere videnskabelige beskrivelse af svundne tider og begivenheder.

De sammenvoksede rødder

Under det indledende møde i skoven beretter Eitel om faderens brøde; en historie han har fået fortalt som barn. Ulrikke har hurtigt bemærket, at han grubler over noget, ikke rigtigt er nærværende: „Hvad tænker Du paa, som Du ikke siger?“ lyder hendes – og fortællingens – første replik. Han har ikke villet forstyrre „deres lykkelige Time i Skoven“, hvor luften er „klar og

let, Lyset fuldt og evigt“ (s. 174), og da han omsider bryder tavsheden og taler om fortidens lidelser og uret, er hun klar over, at hans tanker kredser om en bonde; hun spørger ham: „Og hvorfor [...] drager Du Dine gamle Bønder op af Jorden, og med i Skoven i Dag?“ (s. 175)

Efterhånden får hun ham til at fortælle om faderen og dennes bonde, Linnert. En historie, han har fået fortalt som barn; han husker ikke af hvem, men genfortæller: „Han var ud af en gammel Bondeslægt, der altid havde hørt til os, og Folk sagde at for mange Hundrede Aar siden havde denne Slægts Gaard ligget, hvor vor Gaard nu staar, og at vort Hus var bygget lige over dens Grundmur.“ (s. 181)

Senere, da han efter stævnemødet i skoven bliver opsøgt derhjemme af sin gamle amme Lone, der nu er degnekone på Fyn og kommen langvejs fra, „til Fods og i stor Hast“, husker han, at det just var hende, der i sin tid fortalte om faderen! Hun betror ham nu en ny historie om, at hun i sin tid byttede om på sit eget barn og sønnen på herregården: Eitel er således hendes søn og dattersøn af den gamle Linnert, mens den unge Linnert i arresten i Maribo rettelig er „Naadigherrrens Dreng“. Denne nye historie fæster Eitel imidlertid ikke lid til; han er rystet over hendes ligegyldighed med den dødsdømte, tænker, at han har „suget Moderkærligheden selv ud af hendes Bryst“ og finder videre: „Jeg mente, da jeg hørte hun var kommet, at hun var her for at anklage og dømme mig. Men det er tungere at hun er kommet for at frikende mig og lade mig fælde min egen Dom.“ (s. 199)

Til nu har han levet ud fra ’en personlig myte’, der er plantet af Lone i hans barnesind og siden har formet og struktureret hans tilværelse. Han har spejlet sig i og forstået sig selv ud fra historien om en grum fader og en blid moder, der „havde for god Tro til Menneskenaturen til at frygte“ (s. 186), hvad mange varede hende mod: at Lone kunne blive hård mod den mands søn, hvis fader havde dræbt hendes fader, den gamle Linnert.

En profeti, der nu vendes på vrangen og åbner for selvransagelsens og samvittighedsnagets hærgen; Eitel vægrer sig derfor mod Lones nye historie og støttes deri af husholdersken, „Jomfru Paaske“, der fortæller om Lone, at hun „er ikke rigtig i Hovedet iblandt“; især kommer det til udtryk ved fuldmåne – som det er netop denne aften! Endvidere er hun ganske sikker på, at Lone ikke blev taget i huset som amme „før over Barnedaaben.“ (s. 206) Ikke des mindre er der sat spørgsmål ved både hans legitimitet og identitet; den personlige myte er ved at bryde sammen, og han har ingen anden at sætte i stedet. Efter besøget står han længe og betragter grundende sin faders billede, mens han tænker: „Vi to, min Fader, og disse Folk som

har hørt os til, har fået rødderne altfor tæt sammenvoksede, altfor dybt nede i Jorden, til nogensinde at kunde komme fri af hinanden.“ (s. 208)

Hvad der hændte dengang, var, at den gamle Linnert på grund af tørke havde fået lov at lade en tyrekalv græsse sammen med faderens kreaturer; som i ”Sorg-Agre” udspilles begivenhederne i august, og vejret har i ugevis har været „usædvanlig varmt og trykkende.“ (s. 183) En dag kommer faderens røgtre af vanvare til at tage Linnerts tyrekalv med sig, og næste dag møder Linnert op for at kræve den tilbage. Faderen ler og finder, at det er et godt indfald at „skylde sin Herres Røgtre for Tyve og derved øge sit Bo.“ (s. 182) Han vil derfor belønne Linnert og byder ham først en „en større og kraftigere Kalv“. Linnert afviser den og venter hele dagen forgæves på at få sin egen kalv tilbage. Næste dag får han „en smuk ung Tyr“ leveret ved sit hus, men Linnert bringer den tilbage og fremturer: „Denne Tyr er ikke min, [...] Der skal være Retfærdighed paa Jorden“, og han venter yderligere en hel dag. Faderen lader da tre karle trække „en fuldvoksen, smuk Tyr“ til Linnerts lod. Den har han købt dyrt i Holsten, men den er uvan og vild og har tidligere „stanget en Røgter ihjel.“ Med sig har de et bud fra faderen:

„Naar du er saa stor en Mand, at Du ved Besked med om der skal være Retfærdighed paa Jorden, da er Du vel ogsaa, om dette Dyr nu ikke med Rette er Dit og det samme som jeg med Urette har taget fra Dig, stor nok til at trække det herop paa Gaarden Søndag Aften.“ (s. 183)

Faderen venter gæster den aften i anledning af sin fødselsdag; han beundrer Linnert og er stolt af ham, idet han tænker, at det er „ikke helt umuligt at Linnert virkelig kunde trække Tyren hjem foran hans Gæsters Øjne.“ Men allerede lørdag morgen kommer Linnert ridende på tyren og forpurrer planen om, at „vor Øs store Folk kunde have set Dig ankomme.“ Herremanden er både skuffet og imponeret: „jeg kommer til at lade dig døbe om, thi Dit Bondenavn passer sig ikke længere for Dig! Men Du skal hedde efter ham, der bragte Kretas vilde Tyr levende til Peloponessos!“ Foruden at hædre Linnert med hentydningen til Herakles’ ry tænker han tilbage på deres barndom; de er jævnaldrende og har dengang ofte leget sammen og prøvet kræfter med hinanden. Han tilføjer forsonligt: „Da er dette som en af vore tidligste Lege, og jeg vil drikke et Bæger Vin med Dig og give Dig Bægeret med Hjem, fyldt med Rigsdalere.“ (s. 183 f.)

Hertil replicerer Linnert kort: „Og en af vore sidste Lege, skulde jeg næsten tro“, fører tyren til stalden, hvor den kort efter dør som følge af det hårde ridt. Linnert kommer heller ikke

for at drikke vinen, men bliver ude i gården og venter som før på sin kalv. Ved underretningen herom lader han Linnert føre for sig:

„Du har redet en Tyr ihjel,“ sagde han til ham. „Det er en Bedrift, som Folk vil tale om i hundrede Aar. Og om det nu var din egen Tyr, da kan ogsaa forblive Din egen Sag, og Kødets og Huden tilfalder Dig med Rette. Men om Tyren var min, maa Du betale mig for den. Hvem af os to hørte nu Tyren til?“ (s. 184)

Da bonden svarer: „jeg kom ikke herop for at faa en Tyr, og hverken Kødets eller Huden af den, men for at faa Retfærdighed“, bliver herremanden rasende, thi han har ikke blot regnet ham for „en stærk Karl, men et snildt Hoved“ og udbryder: „jeg har givet Dig mere end der tilkommer Dig, og dog er Du kommet herop en Gang til for at kræve af mig, hvad jeg ikke kan give Dig, efterdi det ikke findes paa Jorden.“ En sidste gang spørger han Linnert: „var Tyren Din eller min?“ Da denne fortsat afviser og hævder kravet på sin tyrekalv, lyder svaret: „Du har forloret min bedste Tyr for mig. Og eftersom Du synes saa godt om at ride, da skal du komme op at ride endnu engang idag.“

Linnert bliver sat på træhesten, hvor herremanden flere gange lægger vejen forbi og lader ham vide: „naar Du kommer i Hu, at Tyren var Din, da vil mine Folk løse Dig ned.“ Den sidste gang indrømmer Linnert, at han har fået nok og bliver løst ned, men da herremanden siger: „Kan Du da [...] falde paa Dine Knæ og kysse min Haand og takke for Naaden“, svarer Linnert: „Nej, jeg kan ikke [...] Jeg kendte min lille sorte Kalv paa Lugten, men jeg kan ikke lugte nogen Naade paa din Haand. (s. 185) Han bliver sat op igen, og da mørket falder på, er han død; mindre som følge af torturen og solens hede – indre kvæstelser efter riddet på tyren har gjort udslaget.

For Eitel at se ligger der dog en særlig grusomhed i, at faderen beordrer træhesten trukket ud i solen og heden, da skyggen fra laden falder på den; han gentager denne omstændighed, men må først holde inde, før han kan få ordene frem: „Min Fader,“ gentog han, „lod den trække af Skyggen ud i Solen.“ (s. 184)

Herremandens konstatering af, at retfærdighed ikke findes på jord, ligger i forlængelse af en bemærkning, Ulrikke fremsætter i skoven:

„Nu“, sagde hun, „kender jeg noget mere til Verden, og jeg tror ikke at den bliver skabt om i vor Levetid. Jeg ved heller ikke hvad det skulde være for en større Uret, at der er baade Herremænd og Bønder her paa Jorden, end at der er saavel stygge som kønne Folk til. Skulde jeg da ikke børste mit Haar uden at sørge for de Kvinders Skyld,

der har tyndt, stridt Haar?“ [...] „Men for Dig,“ blev hun ved, „er det endnu som om det var Din Skyld at der er Armod og Nød i Verden.““ (s. 175)

I sin læsning bemærker Mogens Pahuus, at hertil „må man på den ene side sige, at Ulrikke ikke har ret i at sammenstille det forhold, at der findes herremænd og bønder, med det forhold, at der findes stygge og kønne folk. Thi det første forhold kan ændres, hvad det andet ikke kan. På den anden side må man også sige, at Ulrikke har ret i, at kærlighed og nåde er større end retfærdighed, og det er da også, fordi hun i sig selv rummer denne holdning, at Eitel elsker hende“. (*Karen Blixens livsfilosofi*, s. 177)

Her har Pahuus naturligtvis fat i en pointe: at visse former for uretfærdighed med større eller mindre held *kan* ændres af mennesket, men han overser Ulrikkes fortsættelse, som er fortællingens pointe: „som om det var Din Skyld at der er Armod og Nød i Verden.“ Eitel er ved at lægge sin egen tilværelse i ruiner med en skyldfølelse, der er helt ude af proportioner; den uret, han vedholdende kredser om, er begået før han blev født og af en anden, faderen, hvis handlinger han føler sig ansvarlig for. Han vil altså i én og samme ombæring rette fortidens uret op og tage ansvaret fra en anden – hvor det ene er umuligt og det andet dybt problematisk – og med det ene resultat til følge, at Linnerts ridt på træhesten føres videre, akkumuleres, gennem folk af Eitels støbning: lidelsen i verden vokser.

Som både Nietzsche og Kierkegaard gør opmærksom på, kan medfølelsen være en passiv størrelse, der intet ændrer i verden, men blot inddrager stedse flere, de *medlidende*: „Medlidendehed er saa langt fra at være den Lidende til gode, at man i den snarere freder om sin Egoisme. Man tør ikke i dybere Forstand tænke over Sligt, og nu frelser man sig ved sin Medlidendehed.“ (SKS, bd. 4, s. 421) En tanke om selvbedraget og egenkærligheden i vor medlidendehed, som når vi giver en almisse til den nødstedte, men egentlig blot køber os selv lidt sjæle-ro; den ligger helt på linie med Nietzsches konstatering: „Hvem alene har grund til at *lyve sig væk* fra virkeligheden? Den, som *lider* ved den. Men at lide ved virkeligheden vil sige at være en *mislykket* virkelighed ...“ (*Antikrist*, s. 24)

Almissen er blot et forsøg på at købe aflad for den virkelighed, vi ikke tåler at se i øjnene; ganske, som Eitel gennem sin reformiver søger at skaffe sig absolution for, at han dog stadig er herremanden højt til hest: han deler ikke sine bønders lod i tilværelsen. Og det er egentlig der, Ulrikkes tanke sætter ind: hvor mennesker har søgt at tilvejebringe mere retfærdige samfundsforhold, er det jo aldrig lykkedes, men har tværtimod ført til blod i gaderne, mere nød, elendighed og uret: Den Franske Revolution 1789, Pariserkommunen 1871 og Oktoberrevolu-

tionen i Rusland 1917 for at nævne et par af de mere blodige forsøg på at gennemtrumfe et retfærdighedsideal, der nok på forhånd er undsagt af grundlæggende træk i den menneskelige natur.

Hendes udsagn om verden: „jeg tror ikke at den bliver skabt om i vor Levetid“, peger både bagud og fremad i forhold til fortællingens nutidsplan, men mest mod, at verden ikke ændres til det bedre af mennesker som Eitel og Linnert, der skal andet og mere end retfærdighed til: evnen til både at give og modtage – uden smålig beregning eller skummel bagtanke. Den evne, som herremanden udviser ikke blot ved at trække stadigt større og smukkere dyr ud af sin stald, men især ved til det sidste at søge forsoning, kun krævende ét: en tak. Et ord, gamle Linnert ikke synes at kende, thi han evner hverken at give eller modtage – og sidder derfor strunk i sadlen, mens han med retfærdigheden som tømme rider først tyren og siden sig selv i døden.

Fortidens vogter

Fra at være en strid om dyr bliver det til et opgør, hvor to principper, eller to modsatrettede livssyn, tørner sammen: herremandens generøse nåde vs. bondens insisteren på retfærdighed. Eitels indskudte beretning om faderen kan tolkes på to måder: 1. som fortællingen om en herremand, der i overmod spiller Vorherre selv og dermed begår hybris, thi han mister først tyren, derefter en god karl – og får siden en del besværligheder ud af den famøse historie, skønt han ved kongens indgriben slipper uden dom. 2. eller som fortællingen om en bonde, der ikke forstår, at hans krav om retfærdighed for retfærdighedens egen skyld kommer til kort overfor den nåde, herremanden udviser med sit storsind – og derfor dør som offer for egen trættekære stædighed, gør sig selv til offer.

Selv udlægger Eitel historien på den første måde og føler sig i skyld over den uret, faderen har begået: skylden er gået i arv! Siden han aldrig har kendt sin fader, er den jo ikke overleveret personligt; den kristne lære om arvesynden synes at spille med i kulisserne, når han under stævnemødet med Ulrikke taler om sin arv:

„Du tænker paa hans Gaard og Ejendom. Den Arv er vokset med mig selv i mine Umyndighedsaar. Men jeg har taget andet i Arv foruden. Min Faders, og min Farfaders, hele vor Slægts Skyld og den lange sorte Skygge som de kastede, hvor de færdedes. Er ikke ogsaa disse mine? Og er ikke ogsaa denne Arv vokset med mig til i dag?“ (s. 178)

Eitel modstiller to trosbekendelser, kristendommens bud om næstekærlighed og „en anden Trosbekendelse, som ikke taler om Broder og Næste, men om Fædre og Sønner. Den forkyn-der for os vor Forpligtelse mod Fortiden og byder os at tage de Dødes Sag op og gøre den til vor egen. Vi Adelsmænd er denne Trosbekendelses Præsteskab. [...] Fortiden og de Døde maa kunne stole paa os.“ (s. 179) Eitels tankegang er, at krænker man sin næste – de menne-sker, man møder og lever iblandt – da kan disse dog svare for sig selv, har en mulighed for at tage til genmæle, slå igen eller ligefrem rejse sig i flok til oprør. „Men hvad vil Fortiden gøre uden os? Og hvem er vel fattige og forladte, og i Sandhed traadt under Fødder, som de Dø-de?“

Eitel ser sig selv som de dødes vogter og appelinstant og er med årene blevet nærmest be-sat af tanken om personligt at skulle jævne faderens uret mod Linnert. Hans eksistens er der-med spaltet til grunden, ikke alene af splittelsen mellem en forborgen kærlighed og et uadret-tet virke, men ydermere og især ved, at han på den ene side identificerer sig voldsomt med faderen, endda med nøgleordene i Johannesevangeliet (14,11): „Jeg er i min Fader og min Fader er i mig.“ Alt mens han i samme åndedrag knytter an til rækken af store faderhævnere: „Dengang jeg læste Orestes’ Historie, betænkte jeg hvor langt lettere hans Opgave var end min, thi han havde en ædel Fader at hævne.“ (s. 179) Åbenbart har Eitel ikke hæftet sig ved Orestes’ dilemma: at også moderen, som medskyldig, skulle dræbes. En fordring, hvormed Orestes var fanget i en uløselig konflikt mellem antikkens ufravigelige krav om at tage blod-hævn og lige så absolutte forbud mod at dræbe egne slægtninge!

En gordisk knude, som uden tvivl er fortælleren bekendt. Eitel identificerer sig med fade-ren og har fra sin pure ungdom følt: „Han havde et Krav paa mig, der var noget jeg skulde udføre for ham: Han vilde, at jeg skulde betale hans Gæld.“ Men han bedømmer alt i tilværel-sen og agerer i sit liv ud fra netop det synspunkt, den forurettedes krav om retfærdighed, som han finder, at faderen spottede og trådte under fode. Den ydre konflikt i Orestes’ historie er som en kile drevet ind i Eitels sind; trods sin ellers moderne mentalitet er han hyllet i en gammeltestamentlig skyldfølelse, der blokerer udsynet; han forstår ikke, at han er fastholdt indefra: „Så længe mennesker har været til, har mennesket altid glædet sig for lidt. Det alene, brødre, er vor arvesynd. Og lærer vi først at glæde os mere, så glemmer vi bedst at gøre andre ondt og at pønse på lidelse.“ (*Således talte Zarathustra*, s. 72)

Fraset elskovsmøderne i skoven er der ingen glæde eller kærlighed i hans liv, og han søger grunde hertil i fortiden og i de ydre forhold, der kædes sammen, da han fortæller Ulrikke om,

hvordan bønderne på faderens jord i de sidste elleve år af dennes liv undlod at nævne hans navn; de brugte andre navne, som de selv fandt på, men han vil, at de igen skal nævne faderen, idet de siger: „’Denne Mands Søn gjorde Ret og Skel iblandt os’“ Ikke for selv at vinde ry, men han finder, at: „Der kan ikke [...] være nogen Kærlighed mellem mig og dem, saa længe, de endnu frygter og mistror min Fader i mig. [...] Naar jeg engang har betalt min Faders Gæld, da er Tiden inde for mig til at række min Haand ud, og lade dem kysse den.“ (s. 180)

Under samtalen har det netop været Ulrikkes pointe, at det ikke er kærlighed, der driver Eitel; hun har gennemskuet ham og forstår, at han er ensom og fremmed, hvor han står og går – enten det er blandt ligemænd eller blandt sine bønder. Hvad det end er, der driver ham til at gruble over og arbejde på at bedre sine bønders kår, så kender og forstår hun det ikke: „Du elsker Din Jord som om den var din Kone. Men Du forbliver dog lige ene for det.“ (s. 177) Hun tilføjer „med svag, blid Spot eller Medynk langt nede i Stemmen: „Og jeg ved ikke [...] om Du i hele Dit Liv af Hjertet har holdt af et Menneske, uden just af mig.““ Hun alene kan bryde hans ensomhed, nå derind, hvor det er muligt at stemme hans sind til ømhed og fortrolighed. Eitel indrømmer da også, at hans motivation ikke er kærlighed til bønderne: „Det er ud af Kærlighed til noget andet. Og det kaldes Retfærdighed.“ Hun bliver forundret og tavs, men svarer lidt efter: „Retfærdigheden behøver vi to ikke at tage os af. *Skæbnen er retfærdig, Gud er retfærdig*. De dømmer vist, og gengælder, uden at vi gør noget dertil. Vi kan godt lade blive at dømme hinanden.“

Under stævnemødet konfronteres altså to trosbekendelser, de samme to livssyn, som er på spil i beretningen om faderen; de udmøntes dels gennem Eitels bekendelse til retfærdigheden som det højeste princip, dels gennem Ulrikkes modspil, hvor hun behændigt griber paradokset i og umuligheden af Eitels projekt: „Sådanne Folk som Du, I kommer jo sletikke i Himlen! I bliver jo kun salige i Helvede. [...] Der faar I endelig engang Ro i eders Sind, for der ved I, at nu kan det ikke blive værre. Og der ved I, at ingen har det værre end I selv.“ (s. 189 f.)

Hvor Eitel fremstår som en rationel og videbegærlig, men mørk og rugende natur, fokuseret på tanker om retfærdighed, skyld og gengæld, der lyser Ulrikke op. Helt bogstaveligt ved at være klædt „i hvid Sommerkjole [...] græsk i foldekastet som en Dryades“ (s. 173), i stærkere forstand ved koblingen til den græske mytologis „naturguddomme, som bor inde i træer. Modsat andre nymfer er dryaderne navnløse, men ifølge den homeriske Afroditehymne er den enkelte dryades liv afhængigt af træets liv: fældes det, dør hun.“ (opslag i *Encyklopædien*)

Vi forstår, at hun lever i pagt med naturen, står i et levende og gensidigt afhængighedsforhold hertil, hvor hun er i direkte forbindelse med sit inderste væsen: „Hendes hele Væsen og Natur var at bedaare, og der var ikke andet, hun vilde.“ (s. 174) Hun er helt „uden Skam“ og rødmer „saa let, af Glæde eller Stolthed, men aldrig af Blu.“ (s. 176). Derfor er det, at hun kan gå mod tidens skik og amme sin elskers datter, lade moderen forråde sin ungdoms kærlighed og dog fuldbyrde den i skoven; hun sætter sig egentlig ikke op mod autoriteter af nogen art, men lader sig heller aldrig styre udefra.

Med denne uimodståelige blanding af autonomi, instinktsikkerhed, intuition og empati sætter hun hans skikkelse i relief med sin evne til at give sig uforbeholdent hen, forlade sig på en nåde, han ikke kender til: „„Dommen over Dig!““ udbrød hun. „Naar jeg elsker Dig!““ (s. 189) Udbruddet er hverken logisk eller rationelt, men spiller kærligheden ud som trumf og spørger implicit: kan et menneske, der elsker og er elsket, overhovedet dømmes? Hvem tør dømme og med hvilken ret? Og udtrykker dermed hele hendes tro på, at „vi ved så lidt. Der kan være *en anden Retfærdighed* i Verden end vor, som til sidst vil gøre alting godt.“ (s. 188)

Denne „anden Retfærdighed“, Ulrikke her taler om, synes at være den samme, som hun ovenfor knytter til skæbnen og Gud (mine kursiveringer begge steder). Er den da tænkt i metafysiske rammer – af Ulrikke, fortælleren og i sidste ende Blixen selv? Det kan ikke uden videre afvises, så lidt som den nødvendigvis må være det; Ulrikke taler netop ikke om ’en retfærdighed i en *anden verden* end vor’, men om ’en anden retfærdighed *i* verden end vor’!

Hvad er da forskellen på Eitels og Ulrikkes begreber om retfærdighed? Eitels er tydeligvis det gængse og menneskeskabte, hvor vi forventer ’ret færd’, dvs. stiller moralske krav til hinanden og os selv om at udvise anstændighed på vor vej gennem livet – i henhold til skrevne og uskrevne regler i den kultur og epoke, vi nu engang lever i. Krav, der overvejende kan være rettet udefter, gøres gældende mod andre; eller, som det er tilfældet for Eitel, i højere grad være rettet indad, i krav til egen anstændighed. Uanset retningen er der tale om noget menneskeskabt, der er underlagt vor vilje. Og vi kan dømme hinanden, sommetider juridisk, til andre tider blot fordømmende: ’han er dog en brutal karl’. Med dommen følger altid en mere eller mindre håndgribelig konsekvens: en gengæld for den lidte uret. Udebliver hævn, eller antager den en utilfredsstillende form, fristes vi til at håbe på en højere retfærdighed – og kan ikke deponere håbet andetsteds end i det hinsidige, hvor det så monne være.

Ulrikke er opmærksom på en helt anden art retfærdighed: den, vi hverken kan frembringe eller betvinge med vor vilje. Hun oplever den under mødet i skoven, hvor de to, som skulle

have haft hinanden, faktisk får det. På trods af, at hendes moder i sin tid opfattede hende som en uønsket rival og fik hende gift med en gammel mand; og på trods af, at det var Eitels trang til på et afgørende tidspunkt at drage udenlands for at studere, der spillede moderen et es i hånden. Mennesker råder, og hendes liv er måske ikke blevet ganske, som hun kunne ønske det; alligevel trives deres elskov og datteren derhjemme. Og det oplever hun som en nåde, en anden form for retfærdighed, der ikke har nogen ophavsmand: „Guds Naade“. Hun har intet behov for at dømme hverken Eitel, moderen eller sig selv; kun må hun med tårer i øjnene sige til Eitel, da de skilles: „husk, at Du skal leve.“ (s. 190). Thi hun forstår, at han med sit retfærdighedsbegreb er i færd med at dømme sig selv fra livet: „O Du Fortidens Vogter,“ (s. 189) har hun kaldt ham – og i fortiden kan man ej leve...

Forfaldet og døden

Efter afskeden i skoven vender Eitel og Ulrikke tilbage til deres respektive hjem og møder på hver sin vis fortiden. De to scenarier står i kontrast til og spændes op mod hverandre.

Hun finder sin moder „ophovnet af Graad“ i en mørk stue med gardinerne trukket for, og klædningsstykker spredt over det hele, „i forstyrret ensom Gang som en Løvinde i sit Bur.“ Moderen klager sig over sin tabte skønhed og legemets forfald; værst er dog, at hun end ikke kan fascinere ved at indgyde gru, fremstå som „et Døningehoved, et Memento Mori for den lystige Societet, der glemmer Døden!“ Hun er blot bleven fed og har mistet fordums kostelige proportioner: „det er ikke Døden, som jeg i deres Øjne symboliserer. Det er Forfaldet, det er Opløsningen.“ (s. 191) Ulrikke plejer ved sådanne lejligheder at finde et trøstende ord. I dag holder hun i stedet moderen tæt ind til sig; så fast, at denne ikke kan vende sig mod spejlet.

Moderen efterlyser en ophavsmand: „Hvis et Menneske havde gjort dette mod mig,“ raabte hun pludselig ud“ (s. 191 f.) – da skulle hun have vidst at få hævn, gennem en af sine tilbedere. Men stedt ansigt til ansigt med forfaldet kan „den gamle lionne“ blot jamre: „Gud i Himlen, der er ingen Retfærdighed til paa Jorden.“ (s. 192) Hun har en anelse om datterens kærlighedsaffære i skoven og sammenligner i tankerne denne idyl med sine „egne stormfulde, usikre Kærlighedshistorier“; spørger anklagende sig selv, om „denne Uformuenhed var en Gengældelse og en Straf, fordi hun for fem Aar siden havde solgt Pigens Lykke for en kort Udsættelse af sin egen Dødsdom.“ Ville hun med sin nuværende indsigt have handlet ander-

ledes dengang og givet afkald på den korte frist? Tre gange må hun med Luthers ord svare nej: „Gud hjælpe mig, jeg kunde ikke andet.“

Vi får her en skildring af et menneske, der er fanget i livets ubønhørlige gangart og med rette kan bebrejde sig selv en manglende evne til at lade datterens ungdom og skønhed tage over; glæde og trøste sig ved, at hendes eget liv på den vis føres videre. I stedet føler hun, at selv datteren kun kan elske hende af medlidenhed. Ulrikke kommer imens for første gang til at tænke på, at hun selv skal dø engang, men forstår egentlig hverken moderens eller de manges rædsel ved forfaldet og døden; hendes egen indstilling til livets afslutning er lettere, hun ser den mere som en overgang end som et styrt i en afgrund. Derfor kan hun trøste moderen og fortælle hende, at hun endnu er smuk – det er kun tøjet, det er galt fat med: „Kom, Dit Snørliv er for stramt snørt, lad mig skille Dig af med den Knude og løse Dig.“

Ganske som Eitels fader i sin tid tilbød at løse Linnert af træhesten, men i modsætning til denne forstår moderen, at hun får tilbudt mere, end hun har krav på; mere, end nogen form for menneskelig retfærdighed kunne yde hende: „Hun kunde endnu engang her i Livet blive elsket!“ (s. 193)

Dermed er dommedag aflyst, jf. Ulrikkes ord til Eitel: „Dommen over Dig [...] Naar jeg elsker Dig!“ (s. 189) Idet Ulrikke løser op for moderen, bytter moder og datter samtidigt plads; den ældede kvindes furer glattes ud og „et lille Smil, som et Barns, løb over hendes Ansigt.“ Forbytningen forstærkes symbolsk gennem gartnerens blomst, som Ulrikke efterfølgende rækker videre til moderen: „Den ligner Dig langt, langt bedre end Billedet i det dumme, døde Spejl paa Væggen.“ (s. 194) Med blomsten giver Ulrikke sin skønhed videre til moderen – akkurat, hvad denne ikke selv magtede at gøre – og derved vendes livets gangart: en forsoning med forfaldet, døden, bliver mulig.

I dette hjem, hvor moderen „er paa Besøg“ (s. 190) og forbigående har bragt uro og angst ind i stuerne, hersker nu forståelse for og rolig accept af livets rytme; Ulrikke er kommen overens med tilværelsen i alle dens tilskikkelser. Hvor hun i indledningen færdes i naturen og lignes med „en ung Husmoder, der gaar gennem sit Hus, og ser at alt er i Orden“ (s. 173), der er hun gennem konfrontationen med forfaldet nået frem til fuld overensstemmelse mellem ydre og indre natur – fortællingen vender derfor ikke siden tilbage hertil.

Legitimitet og identitet

En tilsvarende hjemadgående bevægelse følger Eitel til dørs, men her næres splittelsen og fører til opbrud næste dag: ydre og indre vil ikke hænge sammen. Som under mødet mellem Ulrikke og moderen, udspilles et lignende møde med fortiden hjemme hos Eitel, da han uventet får besøg af sin gamle amme, Lone Bartels, datter af den gamle Linnert og moder til den unge af samme navn – eller i virkeligheden moder til Eitel selv? Dét spørgsmål klinger med fortællingen ud lig den hemmelighed, skovstien i indledningen nægter at forråde. Vi forstår da også stedse mere klart, at stien er et sindbillede på Eitels bevidsthed: en spejling af den passive måde, hvorpå han forholder sig til sine omgivers opfattelse af tingenes rette sammenhæng.

På flere måder krænges mødet mellem Ulrikke og moderen nu om; det er ikke fortiden, Lone, som forfærdes, men nutiden, Eitel, der først føler „Befrielse eller Lykke“, da han hører navnet på sin gæst, men da hun træder ind, gribes han mod al rimelighed af rædsel: „Det var de gamle, mørke Tider, som ikke erindres, det var Evigheden og Skæbnen selv, der traadte ind i Stuen.“ (s. 195) Hvorefter han „forfærdes over sin egen Forfærdelse“ og alligevel kun kan gå „Kvinden lidt i Møde.“ Han gribes overhovedet af ambivalente følelser og kender sig sært fremmed; overfor kvinden, hvis ansigt „engang havde været ham kendt og kært frem for alle“, såvel som ved klangen af sin egen stemme.

Han får dog samlet sig og slår armene om Lone, som Ulrikke gjorde det med moderen; spørger til, hvordan hun har det, undrer sig over, at hun i så mange år aldrig har besøgt ham, og beder hende sige du til sig. For en stund lader de begge minderne vælte frem: om de gamle kæpheste, han red og de sagn og eventyr, hun fortalte.

Eitel tager det for givet, at hun har opsøgt ham i anledning af sønnens trængsler i Maribo og den forestående henrettelse. Imidlertid kommer det snart frem, at hun ikke har haft mindste kontakt med sin søn i tyve år og heller ikke nu er meget interesseret i hans skæbne; hun forholder sig nærmest indifferent hertil. Det er da også ham, der først nævner sønnen og fortæller, hvordan denne har været i hans tanker hele dagen og om sine overvejelser vedrørende muligheden for at søge „Kongens Naade for ham i København.“ (s. 197) Men han er jo en drabsmand, og Lone samstemmer og præciserer, hele to liv er den unge Linnert dømt for at have taget.

Her, i dette møde, kommer forfaldet indefra, da årsagen til Lones ligegyldighed kommer frem; hun er ikke kommet for at bede om nåde for sin søn, men for at fortælle Eitel sandhe-

den: „Det er Dig, der er mit Barn.“ (s. 199) Og da tænker han, at “Sorgen har forvirret hendes Forstand“ og vil slå det hen som en gammel amnestuehistorie om „de forbyttede Børn“; hun har imidlertid først sent hørt om Linnerts dom, og det er hende ét, om han skal miste sit hoved eller ej, men med underretningen har hun tænkt: „Nu er dette bragt til Ende. Og da vilde jeg se Dig igen.“ (s. 200) Se, om han er tilfreds i de kår, hun har skaffet ham som herregårdens arving – og hun har ventet „paa at høre, at Du havde gift Dig.“ (s. 196) Modsat Ulrikkes moder synes hun i sin alderdom optaget af og i stand til at finde lindring ved slægtens fortsættelse; på afstand har hun nøje fulgt Eitels færd gennem livet.

Da han modstræbende indvilliger i at høre hendes historie, ophæver han sit eget ønske om intimitet og afbryder hurtigt: „Nævn ikke i denne Din Historie det Ord „Dig“ [...] Du maa fortælle den som et andet Eventyr.“ (s. 201) I løbet af samtalen kommer det frem, at hun har gjort det for at hævne sin fader, og sin egen søn har hun overgivet til „Maren i Mosen [...] Hun var ud af Natmandsslægt [...] en ond Kvinde. Men hun kunde tie.“ Og er siden død, fortæller hun og lover, at præsten kommer ikke til at høre noget „paa min Dødsseng“, så ingen anden ved besked udover hun selv og nu Eitel, der enten ikke tror eller ikke vil tro hende. Som så mange i fortællingen må også hun fremsætte efterlysningen: „Skal der da ingen Retfærdighed være paa Jorden?“

Eitels forsikring om, at der skal være retfærdighed at finde, preller af; hun er dybt skuffet over, at han „blev en af deres“ trods den fare, hun udsatte sig for: „Den Retfærdighed [...] skal dog ikke være, at jeg aldrig skal kalde Dig min Søn og aldrig høre Dig kalde mig Din Moder?“ (s. 203) Han bliver rørt og går i rette med sig selv, bebrejder sig de hårde ord, han i aftenens løb har sagt det menneske, han engang stod så nær – og forstår, at der ikke går skår hverken af ham selv eller den retfærdighed, han sætter så højt, om hun kalder ham hans søn. Han tager hendes hånd og siger: „Jo, min stakkels Lone [...] Du maa vist kalde mig Din Søn. Du gjorde det for mange Aar siden, og der er slet ingenting forandret mellem Dig og mig siden dengang.“ Og han bebrejder sig videre, at han ikke har sørget for mad og drikke til Lone; det skal hun få nu, og i sit gamle kammer skal hun sove i nat og blive i hans hus, så længe hun vil.

Men også Lone forstår ved afskeden; hendes blik har til nu været skildret som klart og fast, nu brister det: „Hendes Øjne hvilede endnu i hans, men de var nu uden Udtryk, som en Blinds Øjne, som Skæbnens Øjne.“ (s. 204) Også her spejles samtalen mellem Ulrikke og moderen med modsat fortegn: hvad Lone forstår, er, at Eitel drives af medlidenhed, ikke af kærlighed!

Det slukker hendes blik, hun går brudt derfra. Ikke, som Eitel tror, til sit gamle kammer, men ud i natten, måske helt ud af tilværelsen: „Nu er der ikke mere som jeg kan gøre, nu kan jeg gaa og hvile.“ (s. 207) De ord har husholdersken hørt hende sige, da hun gik bort, men det får Eitel først underretning om i den efterfølgende samtale med den noget nyfigne og sladdervorne jomfru Paaske – og da er Lone væk.

Under denne samtale er det, at jomfru Paaske fortæller om Lones utilregnelighed, især ved fuldmåne som denne aften, og jomfru Paaske er helt sikker på, at forbytningen ikke kan have fundet sted, da det var hende, der „bestemte alting“ og ansatte den første amme, Mette: „hun duede ikke, for hun havde for lidt Mælk, og jeg sendte hende bort. Da talte Fruen om Lone og lod hende hente.“ Så har Paaske måske alligevel ikke bestemt alting, ligesom hun måske tager fejl i andet og mere, da hun forsikrer Eitel: „Hvordan skulde det gaa til at jeg ikke skulde huske alt fra de glædelige gamle Dage?“ (s. 206)

Eller digter hun om på begivenhederne dengang, fordi hun har hørt Lones bekendelse og vil gendrive den? Muligheden foreligger, thi netop som Lone uddyber, hvorledes Eitel kan være hendes søn: „jeg byttede de to Børn om“ (s. 199), går døren op og den tyske tjener bringer et glas vin ind. Dette er sædvanligt, når Eitel sidder længe oppe, men det sker på et påfaldende tidspunkt, og jomfru Paaske er skildret som en emsig person, der tiltager sig visse privilegier og nøje følger alt i huset: har hun lyttet ved døren og sendt tjeneren ind i håb om at høre bedre og mere? Hvorom alt er, Lone fortsætter først sin bekendelse, da tjeneren atter har lukket døren bag sig; alligevel kan jomfru Paaske vel have opsnappet et og andet, hvis hun har lyttet bag den lukkede dør. Episoden med tjeneren forstærker den tavshed, der fortællingen igennem omgærder spørgsmålet: hvem véd nu ret besked om dette og hint?

Da Eitel under samtalens løb spørger jomfru Paaske, om hun har kendt Linnert, svarer hun: „Oh, det var jo smukke Folk. [...] Men de var enfoldige. De troede, har jeg iblandt tænkt, at de skulde gøre hele Verden om.“ Og lidt senere vil han vide, om hun også var på gården, dengang episoden med Linnert og tyren udspillede sig. Ja, det var hun, og hun dristede sig ved den lejlighed til at vare sin herre ad: „,,Min gode, dyrebare Herre,“ sagde jeg til ham, „lad dette fare, det kan komme til at koste Blod.““ (s. 207) Med nøjagtigt de samme ord siger hun godnat til Eitel, da deres samtale slutter – blot med tilføjelsen af et lille indskud: „kære Herr Johann August“ (s. 208), hvilket var hans længst afdøde faders navn.

Lone har fortalt om barnedåben: „jeg hørte mit Barn blive døbt „Eitel“ efter Naadigherrens Fader og „Johann August“ efter Naadigherren selv“ (s. 201 f.); Eitel bærer således både sin

farfaders og sin faders navn, men dette sted er det eneste, hvor han tiltales med faderens navn, Johann August, og tydeligvis på en måde, hvor fortid og nutid går i ét hos jomfru Paaske. Hun slutter samtalen med et kryptisk: „Det er sent. Det kan være for sent“ og følger bemærkningen op med sin gamle og nu noget malplacerede advarsel til Eitels fader iblandet en usædvanlig brug af dennes navn – som véd hun ikke ret, hvem hun har for sig. De to kvinders tilregnelighed bliver således spillet ud mod hinanden til forvirring for såvel Eitel som læseren!

Eitel kan derfor have grund til at erindre sine egne tanker, da jomfru Paaske uanmeldt op-søgte ham: „Endnu en gammel Kvinde [...] Denne sidste dobbelt saa gammel som den første. Kan det nu ske, at hun bringer mig en dobbelt saa underlig Historie?“ (s. 205) Og læseren både dette og den indledende naturbeskrivelse med dens pegen mod en hemmelighed. Der er blevet rokket ved Eitels legitimitet – og identitet; spørgsmål herom er rejst, som ingen længe-re kan hjælpe ham til en afklaring af. Han står efter dagens og aftenens samtaler to gange og betragter sin faders billede; den mand, om hvem han både af Ulrikke og jomfru Paaske har fået fortalt, at han var en smuk og munter Mand – ikke den hårde herre, hvis skyld han livet igennem har båret med sig og ønsket at sone. Han taler højt med faderens „skønne, lykkelige Ansigt“:

„Hørte Du det? Du var en smuk, galant, munter Mand. Og hvordan nu, hvis det Eventyr, som Degnens gamle Kone har fortalt os to, havde været sandt? Da vilde Du have set Dattersønnen af Din Livegne, som Du lod sidde paa Din Træhest efter at han var død, give hele sit Liv hen, og al sin Evne, og sin Lykke med dem, i Din Tjeneste, og for at vaske Dig og Dit Navn fri for Skyld og Skam? Vilde da det for Dig være den bedste Spøg i den hele lystige Sag? Vilde det,“ udbrød han dæmpet, „være ad denne Spøg, at Du nu ler?“ (s. 204 f.)

Bagefter vender han sig mod nogle bøger, han tidligere samme aften havde fundet frem for at forberede et møde næste dag vedrørende planerne om at forbedre sine bønders kår; én efter én sætter han bøgerne på plads, mens han spekulerer over, om der er i deres visdom er råd og vejledning at hente for ham selv – og griber til sidst en lille bog med eventyr og fabler, idet „Han lod den aabne sig hvor den selv vilde“ (s. 209) og læser, hvad der bliver en indskudt fortælling i fortællingen.

Kongen af Portugal

Når Blixen så hyppigt bruger disse indskudte fortællinger, er det gerne for at åbne pointen i hovedfortællingen eller give den et andet perspektiv, så dens essens træder tydeligere frem for læseren. Samtidigt er sådanne indskudte historier – hvor nogle af de mere fremtrædende er 'Fjerdingfyrstens Vin' i "Syndfloden over Nordeney", 'En blaa Historie' i "Den unge Mand med Nelliken" og 'De blaa Øjne' i "Peter og Rosa" – ofte små perler i sig selv; fortalt i et symbolsprog, der kan placere dem i snart sagt en hvilken som helst eventyrsamling – eller lade dem stå som en af personernes drømme. Her antydet ved, at Eitel læser just der, hvor bogen åbner sig – som var historien et drømmebillede, der nu vælder op fra ubevidste lag i jeget.

Han læser eller drømmer: „Der var engang i Portugal en ung Konge, til hvem hans Faders gamle Feltherre, der ofte havde ført de kongelige Hære til Sejr, med talrigt Følge kom rejsende fra sin Borg i Bjergene for at bede om Foretræde.“ (s. 209) Kongen har set frem til mødet, som hans vasal indleder med i tavshed at bøje knæ for ham, hvorefter denne, stadig tavs, rejser sig igen og slår kongen i ansigtet. Fortørnet lader kongen ham kaste i fængsel og et skafot rejse, hvor baronens hoved næste dag skal falde. Men natten igennem grunder han over den mærkelige handling, mindes, hvor „højt hans Fader havde rost denne samme Mand“, og lader ham næste morgen føre for sig. Han sender sine riddere udenfor hørevidde og forlanger nu at få den sande grund til fornærmelsen.

Baronen fortæller da om en fjern fortid: „For Halvtresindstyve Aar siden“, da han selv var en yngling, havde han haft modgang i en kærlighedshistorie og som udslag deraf slået sin tjener uden rimelig grund. Nu er han nået til sin livsaften og finder, at den gamle forsmædelse må sones, men tjeneren fra dengang er for længst død; en udsoning med denne kan derfor ikke finde sted. Og da det er hans erfaring, at et slag mod en værgeløs „sjældent eller aldrig“ udløser en streng dom, havde han så besluttet at slå kongen selv, thi da vidste han sig sikker på at få den allerhårdeste dom. Kongen tænker sig lidt om og forstår, at havde det været muligt for feltherren at rette slaget mod „den Almægtige Guds Ansigt“, da havde han valgt det i stedet. Han udtaler nu to domme over sin vasal.

Først som konge, hvor han henviser til, at den gamle krænkelse af tjeneren er forældet efter de mange år; skulle en konge tage sig af sådanne sager, fik han meget for travlt. Og videre finder han, at vasallen, ved i ham at se „Guds Stedfortræder“, har ydet ham den højeste hyl-

dest nogensinde: „Tag nu dette Bælte og Sværd som Din Konges Tak og drag herfra med Fred.“ Dernæst forkynder kongen „den Almægtige Guds Dom“:

„Indtil den Time, hvori Du igen mødes med den Tjener som Du uden Grund slog i Ansigtet, maa Du bære Byrden af Din egen Skyld og hans Værgeløshed med Dig, hvor Du gaar. Indtil da maa Du overalt, i din Borg højt oppe i Bjergene, ved din Hustrus Side og i Dine Børns og Dine Børnebørns Kreds, eller i en ung Elskerindes Arme, forblive ensom, den ensomste Mand i Landet.“ (s. 211)

Med de ord sender han vasallen bort. Både i egenskab af konge og som menneske viser han således nåde og frikender sin vasal uden betingelser, men på vegne af Gud afsiger han den hårdest tænkelige dom, idet han kender baronen fredløs og ensom overalt. At han dermed går langt udover sin jurisdiktion, er næppe pointen!

Hvad kongens to domme udtrykker, er, at fortidens uret ikke kan falde ind under det menneskelige, eller jordiske, begreb om retfærdighed, thi den kan aldrig kaldes tilbage eller jævnes ud; man kan angre sine gerninger og håbe på tilgivelse fra de(n) forurettede, men må ellers leve og dø med dem, som man nu har samvittighed til.

Eventyret, eller drømmen, bytter om på konkret og abstrakt, konge og Gud, og giver Eitel det svar, som også herremanden og Ulrikke har plæderet for: retfærdighed er ikke den menneskelige vilje underlagt og hører en anden sfære til – en nåde, man kan håbe på, men aldrig kræve. Og frem for noget fortæller eventyret, at retfærdighed aldrig kan udøves stedfortrædende; den bliver da abstrakt, uden værdi og tømt for betydning!

Et vildt dyr

Eitel lukker bogen, tænker på kongens sidste ord til vasallen: „den ensomste Mand i Landet“ og på unge Linnert i arresten: han er i aften lige så ensom, som jeg. Han føler sig som en mand, der er farende vild og „støder paa en Vej. Han ved ikke, hvor den fører hen, om til Frelse eller Fortabelse, men han følger den dog, fordi den er en Vej.“ (s. 211)

Et rygte, om at Linnert skulle være brudt ud af arresten, har i tankerne fulgt ham hele dagen, og han har frygtet, eller håbet, at blive opsøgt af fangen. I stedet kom Lone og frikendte ham for den skyld, han hele sit liv har båret med sig, men kun for at indsætte ham som sin egen dommer; med kongens ord i eventyret: „Indtil den Time, hvori Du igen mødes med den Tjener som Du uden Grund slog i Ansigtet, maa Du bære Byrden af Din egen Skyld og hans Værgeløshed med Dig, hvor Du gaar.“ Nu føler han derfor, at fangen er det eneste menneske i

verden, der kan hjælpe ham til at sove den kommende nat, til nogensinde i livet at finde fred igen; han vil ikke længere vente på ham, men beslutter at køre til Maribo næste dag for at besøge unge Linnert i arresten.

Tidligt på færde om morgen er Eitel dog ualmindelig vægelsindet; først omkring valget af åben eller lukket vogn, hvor hans gamle kusk undrer sig: „Aldrig før har jeg paa én og samme Morgen faaet tre forskellige Befalinger af ham“, og siden mht. hvem af dem, der skal tage tømmerne, kusken eller han selv. Han ender med at vælge „den nye lette Vogn“ og overlader tømmerne til kusken, men forlanger, at denne skal køre langsomt, når de kommer ind til byen, idet han tænker: „Jeg skal ikke frygte for at lade Folket se mit Ansigt.“ (s. 211)

Vejret er skiftet og varsler sammen med lyden fra vognhjulene et omslag i begivenhederne; luften er nu køligere og landskabet „svalere og knappere i Farver og Lys end Dagen før. Det blæste fra Søen, det kunde se ud til Regn. Paa Markerne og i Luften over dem færdedes de hvide og graa Maager. Lyden af Vognhjulene skiftede brat fra en blød og dump til en haard og skarp Rumlen, idet Vognen fra Landevejen kørte ind paa Byens brolagte Gade.“ (s. 212) Med mågerne både på og over markerne får vi tillige en markering af, at også perspektivet vil ændre sig, måske søge at hæve sig fra det, der fastholder – måske uden held!

De er tidligt fremme, og Eitel hører uret på tinghuset slå otte slag, mens han venter på at blive modtaget af politimesteren, „Justitsraad Sandø“. Denne er betænkelig ved Eitels ønske om at besøge fangen, der i hans øjne knap har karakter af menneske mere; dertil har han levet for længe i skove og moser, og han siger om fangen, at „han ikke kender mere til Guds Ord end til Lands Lov og Ret. Verba mortuo facta.“ (s. 212)

De sidste ord, der kan oversættes til ’ord gjort for en død’, eller mere frit: ’spildte ord for banditten’, er et citat fra *Phormio*; en intrige-komedie af den romerske komediedigter Terents, hvor en ung mand forelsker sig i en pige, der siden viser sig at være en uægte datter af hans fader. Pigen er altså en halvsøster, og faderen søger derfor at modsætte sig giftermålet, men bliver afsløret: sandheden kommer frem. Nu ved justitsråden næppe besked om Eitels vaklende legitimitet og identitet efter samtalen med Lone, men fortælleren gør, og her får vi da – med al Blixens sans for at drive underfundige spil med såvel sine personer som læseren – omtrent den eneste eksplicitte tilkendegivelse af, at der nok er en sandhed gemt i Lones eventyr...

Ordene rammer med en for Blixen egen finurlighed først justitsråden, der benægter den kendsgerning, at Linnert er et menneske – alene fordi han lever et liv så forskelligt fra, hvad

konvention, religion og samfund foreskriver og priser; dernæst rammer de Eitel, som vægrer sig ved at tro Lones ord. Men er hendes 'eventyr' nu sandt, er det således ved at tilintetgøre netop sandheden, skønt Eitel ellers holder den så højt! Endelig rammer citatet læseren; er han ikke allerede opmærksom på de mange replikker, der gentages af forskellige personer ved forskellige lejligheder, så går fortællingens pointe tabt, thi sandheden om de forbyttede børn ligger gemt dels i disse gentagelser, dels i den natur, personerne udviser, og hvorigennem de afslører deres sande slægtskab; nærmere herom nedenfor.

Trods advarsler om Linnerts lighed med et vilddyr og de kræfter, han har udvist under arrestationen, får Eitel rystet vægelsindet af sig; han er nu beslutsom, insisterer på, at fangen løses af sine lænker og forlanger sågar at blive alene i cellen med ham. Også han har hæftet sig ved Linnerts lighed med et vilddyr, bemærket „Snavset, Laserne og Nedværdigelsen“, men han har samtidigt blik for, at dennes sene og muskuløse krop er hærdet og øvet til det yderste, og i hans stærke og smidige bevægelser er der „en forunderlig Samlethed og Ynde og en Art haardnakket Glæde ved at leve.“ (s. 213 f.) Fangens lænker har fremkaldt „en Kvælningsfornemmelse som ved Synet af et smukt vildt Dyr i en Saks“; derfor måtte han have ham løst for at kunne tale med ham, og nu sidder Eitel alene med ham, leder efter noget at sige; som altid, hvor Eitel er med, går snakken trevent:

„Jeg maa dog tale til ham,“ tænkte han. „Men kan jeg ogsaa faa ham til at tale? Jeg selv har vel et halvt Aarhundrede foran mig, i hvilket jeg kan sige, hvad jeg vil. Men hvad han har at sige i Verden, maa være sagt inden Middag. Og for resten, hvad skal jeg, efter Middagstid idag, finde paa at tale om i halvhundrede Aar?“ (s. 214)

Det synes, som om Eitel finder, at den store ensomhed og tavshed venter dem begge: den, der må leve og den, der skal dø. Efter samtalerne med Lone og jomfru Paaske har han da også tænkt, at nu „var alt forbi“ mellem Ulrikke og ham; thi han „kunde aldrig tale til hende“ om aftenens hændelser og de to hver på sin vis forrykte kvinder.

Umiddelbart før han læste i eventyret, har han følt sig pludselig ældet, som „en gammel Mand“, der „gik alene bort, ad en anden Vej.“ (s. 209) Fandt han et svar under læsningen, eller er han nu efterhånden bragt på selvopgivelsens, måske ligefrem selvmordets, rand? Eventyret hjalp ham i al fald til beslutningen om at drage til Maribo, men modløsheden synes ikke at have sluppet sig tag.

Han spørger Linnert, om han kender sin besøgende og får, efter en kort tavshed, et hurtigt, skråt blik under det lange hår, „hvor det lyse i hans Øjne“ slår Eitel med forundring. Jo, Lin-

nert kender ham – og hans skove og den lange mose med. „Hans Bemærkning var ikke kommet som nogen Udfordring eller Spot [...] Just saadan, tænkte Eitel, vilde Ræven paa Skovstien i forbifarten aflægge Skovfogeden en rap, bidsk og polisk Rapport over hans Hønsesgaard.“ (s. 215)

Han fortæller videre, at han er kommet for at hjælpe ham; det undrer Linnert, hvad han skulle kunne hjælpe med: „De hjælper mig nok her, med det hele,“ svarer han først, men kommer så i tanker om sin gamle hund, der står bundet hos en bekendt; han vil gerne, at Eitel sender sin skytte ned for at aflive den. Eitel tilbyder at tage hunden til sig, men får til svar: „hun dur ikke for nogen, uden for mig. Men det var godt, om Du vilde skyde hende selv. Og saa, naar Du tager hende afsted for at besørge det, saa snak en Smule til hende. [...] Hun hedder Rikke, efter én.“ (s. 216)

Eitel kommenterer ikke bemærkningen, men forstår; Ulrikke fortalte ham under stævnemødet dagen før om sit bekendtskab med Linnert. Han var i lære hos skytten hjemme hos hende, og hun strejfede „Haand i Haand“ (s. 188) rundt i skovene med ham en sommer, da hun var fjorten år og „ene paa Gaarden“. Da han en dag faldt ned fra et træ, hvor han ville hente en fuglerede til hende, sad hun bagefter med hans hoved i skødet, kyssede ham – og bad ham aldrig klippe sit hår eller lægge sig skæg til. Et løfte, han trofast holder, idet han til politimesterens undren som sit sidste ønske har bedt om at få skikket en barber til at rage skægget af, og at man ikke klipper hans hår før på selve skafottet. Også dette har Eitel fået at vide ved ankomsten til arresten – og må vel undre sig over, så godt de to, Linnert og Ulrikke, erindrer hinanden: var mon deres møder i skoven så uskyldige endda? Hverken Eitel eller læseren kan afgøre det, men begge får netop så meget at vide, at spørgsmålet åbnes. At de hører sammen, de to, understøttes af, at Linnert og Ulrikke begge taler i „Øens Mundart“ (s. 174 og 215) og bruger det samme mundheld: „Og det har baade drypregnet og skylregnet siden den Tid.“ (s. 174 og 216)

Linnert tager det i sin mund, da Eitel fortæller ham ikke blot, at de er mælkebrødre, og hvordan de to slægters gårde har fælles fundament, men også hvad Lone har berettet for ham aftenen før, om forbytningen. Han spørger, om det er sandt med denne forbytning og gentager Eitels benægtelse heraf, men kan så ikke dy sig for at lege med tanken og tilføjer „med den samme knappe, grumme Ræve-Lystighed som før: „Men ifald det havde været sandt?“ / „Ifald det havde været sandt,“ sagde Eitel langsomt, „da havde du nu været i mit Sted. Og jeg – hvem ved – i Dit.“ (s. 217)

Eitel er her nået til et punkt, hvor han må spørge sig selv, om han ikke alene har „suget Modernælken“ fra Linnert, men også siden taget gården fra ham og måske tilmed hans kæreste? For nu passivt at lade ham gå i døden for drab, han klart har begået, men i en konsekvens af de foregående tab. Eitel kan altså med rette føle sig skyldig også i Linnerts forestående død.

Først synes Linnert at falde til ro, men rejser sig så uventet, med en let og lydløs bevægelse „saa sælsomt fuld Kraft, at den virkede som en Overrumpling, der ikke skulde give den angrebne Tid til Forsvar.“ For første gang ser de to hinanden „ret i Øjnene“, og „Langsomt spredte et et stort vildt Lys sig, i Tavsheden, over Linnerts Ansigt.“ De to står og måler hinanden, ganske som Eitel aftenen før har stået foran faderens portræt – indtil lysestagens vægt tvinger hans arm ned: „Saa længe saa de to Ansigter, det levende og det malte, paa hinanden.“ (s. 208) De to situationer trækker en parallel mellem Eitels fader og fangen, hvor Eitel begge gange kommer til kort, møder sin overmand!

Linnert fortsætter med at udmale sig konsekvenserne af den mulige forbytning: „Det syntes som om hans Tanker løb fra det lille mørke Rum, hvor han sad, til de store Marker og Skove, han talte om, hans Næsebor udspilede, han snusede Luft og Lugt ind som et stort, tavst Dyr.“ (s. 217) Med tanker og sanser tager han Eitels ejendom i besiddelse og gør opmærksom på, hvor meget Eitel da ville have at takke ham for: om et par uger kan denne drage i skoven med bøssen, og til foråret vil han kunne blade en buk til sig. I fangens forestillinger her ligger omtrent den eneste antydning af, at Eitel endnu kan have en fremtid for sig: et håb, fangen giver ham.

„Idet Linnert stod saaledes uden at røre sig, bestandig med Øjnene i Eitels, men fordybet i sine egne Tanker som i en Drøm, rødmede han. Blodfarven gik over hans Ansigt som en fin, dyb Bølge. Det var ikke længe siden, syntes det Eitel, at han havde set ind i et Ansigt, der lignede dette. Var det Lone's haardt glimtende Triumf, der her under selve Dødens Skygge var mildnet og modnet til en Glæde?“ (s. 217 f.)

Her er fortællingen nær ved at røbe sin hemmelighed; som jeg tidligere har strejft er læseren hele tiden over Eitel i forståelsen af begivenhederne, og det bliver stadig mere tydeligt, hvem af de to, der er den sande søn af herremanden: det *er* unge Linnert! Ansigtet, Eitel her erindr, er næppe Lones, men snarere faderens på portrættet, da han betragtede det aftenen før og „løftede Stagen højt op, saa at det skønne, lykkelige Ansigt blev fuldt belyst“ (s. 204) Vi forstår gradvist, men stedse mere sikkert dette ud fra den natur, herremanden og unge Linnert har fælles: de hviler begge i sig selv i en rolig og munter accept af livet i alle dets tilskikkelser, der gør dem urørlige; et træk, de deler med Ulrikke; rodfæstet i deres direkte og umiddelbare

forbindelse med eget inderste væsen og med udspring i det samme, som kendetegner de unge Angel'er i den efterfølgende fortælling, "Ib og Adelaide": „en vældig, ubevidst Lykke ved at leve“ (s. 230) De to søskende i denne har meget fælles med herremanden, Linnert og Ulrikke: alle kan de forbinde sig med verden, fordi deres sanser er friske, ikke er tilstoppede af refleksionssyge, som hos Eitel.

Når „Blodfarven“ går som „en fin, dyb Bølge“ over Linnerts ansigt, er det den samme rødme, som karakteriserer så mange af Blixens personer, herunder herremanden, i hvis ansigt på portrættet Eitel finder, at „der var som en Rødme af Glæde i det.“ (s. 178) Og ligeledes Ulrikke, hvorm Eitel tænker, at hun aldrig rødmer af skam eller blu, men derimod ofte og „saa let, af Glæde eller Stolthed“. (s. 176) Deres rødmen er udtryk for begær; ikke kun et hurtigt og forbigående erotisk begær, men den samme ubetvingelige glæde ved og appetit på livet, som Eitel finder udtrykt i Linnerts bevægelser. Der er glæde og stolthed at finde i faderens, Ulrikkes og Linnerts ansigter, og især med sidste kobler billedsproget utvetydigt til „et smukt vildt Dyr“ og hele det anneks af betydninger, som vilde dyr er forbundet med hos Blixen, hvor jeg især vil fremhæve en instinktsikkerhed og en anstændighed, der sikrer ræven mod at gå i de snarer, som truer mennesket på dets vej gennem tilværelsen; med Peters formulering i et andet *Vinter-Eventyr*: „Alt hvad den gør eller tænker er just helt og holdent ræveagtigt, der er ingenting ved den fra dens Øre til dens Hale, som Gud ikke har villet have der, og den blander sig ikke i, den krydser aldrig Guds plan med den.“ (s. 183)

I modsætning til disse tre står gamle Linnert, dennes datter, Lone, og Eitel selv, som på deres side er forbundet gennem en lidenskabelig higen efter retfærdighed; den, der lader dem krydse „Guds Plan“, idet de har deres eget lille projekt for og dermed afstedkommer alle ulykkerne i fortællingen, thi først lader den gamle Linnert gøre sig selv til offer og siden vender den Lones hævn, så den i sidste ende rammer Eitel, hendes egen søn, der følger mønsteret og ligeledes gør sig selv til offer; trolden følger med: „og Barnet slutter sit til Trolden, den tilhører ham, eller han tilhører den“ (s. 178), som han faktisk selv er opmærksom på – blot uden at forstå, hvem trolden egentlig er: han tænker her på herremanden, ikke på gamle Linnert.

Vil man nu heraf udlægge tanken om „Guds Plan“ som en art fatalisme, går man imidlertid fejl; problemet er ikke menneskets frie vilje, men at de sidste tre er ude af kontakt med egen natur og derfor ikke kan forbinde sig med verden. De magter ikke at give sig livet i vold og på dets egne betingelser tyde et mønster større end dem selv; i stedet tager de forbehold overfor tilværelsen, nedskriver den til en mere håndterlig størrelse; et mønster, de kan gennemskue:

skyld, straf, hævn og gengæld bliver deres mantra, og i denne logiske heksekedel sætter de kærlighedens magiske sesam over styr.

Lones eventyr er altså sandt; vi får det aldrig at vide eksplicit, men må forstå det ud fra bevægelsen i rum: fra (el)skovens frihed, hvor begæret finder sit skød – til arrestens indelukke, hvor hævn fører til død; understøttet af indledningens anticiperende høstbillede, der varsler afsked og undergang. Og vi må læse det ud af personernes handlinger og de mange spejlinger af replikker, der tilsammen viser deres karaktertræk. Værd at bemærke er ligeledes, hvordan jomfru Paaskes karakteristik af Linnerts slægt: „De troede, har jeg iblandt tænkt, at de skulle gøre hele Verden om“ (s. 206), peger tilbage mod det skudsmål, Ulrikke giver Eitel, da hun i skoven mindes, hvordan han allerede som barn udviste stor alvor og fortalte historier, som fik hende til at glemme sine dukker: „Jeg tænkte næsten dengang, at Vorherre vilde til at skabe Verden om igen, og at Du var en af de Engle, som han havde valgt til at hjælpe ham med det.“ (s. 175)

Eitel tilhører en slægt af rebelske verdensomstyrtere og har med stigende styrke anet sandheden, men søger til det sidste at vise den fra sig. Intuitivt forstår han nok, at han i unge Linnert har mødt sin overmand; en viden, der imidlertid ikke trænger frem til hans bevidste jeg. Han ser derfor en tragedie tage form, hvor uret følger sig til uret og skylden hober sig op i en uløselig knude: han får aldrig sonet sin faders brøde, kan hverken hjælpe Linnert eller sig selv – og går sin undergang i møde.

Det hele understreges i slutningen, hvor unge Linnert ikke ønsker andet end akkurat det, som herremanden i sin til forlangte af gamle Linnert: at blive takket. Han rækker hånden ud: „Lugten af den var kvalmende for hans Gæst. / „Kan Du da,“ sagde han, „falde paa Dine Knæ og takke mig for Naaden?““ (s. 218)

Ordene er de selv samme, som herremanden i sin tid anvendte; nu synes nåden imidlertid at have fået en harsk lugt! Og de fremsættes med den afgørende forskel, at fangen ikke, som herremanden, forlanger at blive kysset på hånden. Ikke des mindre knæler Eitel for ham, mens han „berørte den fremrakte Haand med sin Mund“ – som var det herremandens oprindelige krav, han havde hørt og nu vil indfri. Med sin handling synes han dermed at lade fortid og nutid smelte sammen og at vedkende sig gamle Linnert som sin rette fader, idet han erkender dennes og egen hovmodighed ved at tage mod herremandens nåde gennem fangens stedfortrædende gestus.

Det springende punkt er, hvorvidt hans erkendelse er klar og bevidst, eller om han lader sig forføre af lighederne mellem fortid og nutid og unge Linnerts legende tolkning af de muligheder, Lones eventyr åbner? Det tvetydige i Eitels refleksagtige handling, der antyder en forløsning samtidigt med, at fortællingens overordnede forløb peger på manglende erkendelse med undergang til følge, springer ud af et overliggende symbolsk lag, som jeg vender tilbage til nedenfor; her blot antydet: Eitel har ikke sig selv med; det er en „forløsning under narkose“ (*Mit livs mottoer*, s. 165), der finder sted i arresten.

Og er det nu så overraskende eller mærkeligt, om han i situationen her knap kan finde sit tyngdepunkt – et ståsted og et handlegrundlag? Lad mig rekapitulere, hvad han har oplevet indenfor de sidste ca. 12 timer, hvoraf nogle rimeligvis er tilbragt i forstyrret og urolig søvn:

Først har han en hyrdetime med Ulrikke, hvor hun stiller mange spørgsmål til hans udlægning af fortiden og ikke finder, at hans fader var så meget forskellig fra hendes: „Papa havde et saadant Humør. Naar han havde sat sig noget i Hovedet, da skulde det ske, lige meget om det var rimeligt eller ej.“ (s. 176) Uden tvivl anfægter hun hele hans selvforståelse, hvorefter Lone kommer og punkterer den aldeles og definitivt: han har ikke længere en fader at identificere sig med; under den sidste monolog med portrættet siger han selv: „Jeg var eders Søn, men hun gjorde mig til sin.“ (s. 208) Samtidigt véd han om Lones sidste ord, da hun forsvinder ud i natten: „Nu er der ikke mere som jeg kan gøre, nu kan jeg gaa og hvile.“ (s. 207) Uanset om han tror på eventyret eller ej, er det et sønligt forhold, han har til hende; det må være nederdrægtigt for den retskafne Eitel at tænke sig Lone flakkende rundt i natten så langt fra Fyn og med den afskedssalut. Ifølge egne ord er Lone det eneste menneske, han nogensinde har holdt af – foruden Ulrikke, som han sidst på aftenen tager afsked med i tankerne: „For nogle Timer siden havde han holdt hende i sine Arme, han skulde vel snart holde hende der igen, og dog var alt forbi mellem hende og ham.“ (s. 209)

Nu skal fortællingen ganske vist ikke forstås slet og ret som en psykologisk skildring af et konkret begivenhedsforløb; den er også og i højere grad et kondenseret og stiliseret udtryk for en historisk proces, det har taget mennesket århundreder at gennemløbe, hvorfor det med Kardinal Salviatis ord gælder at: „Den rettroende Histories Personer vil altid staa klart for os, endog ligesom lysende og paa et højere Plan end vi selv. Paa samme Tid vil de visselig ikke tage sig helt menneskelige ud, og vi kan uden tvivl have Grund til at være lidt bange for dem. Alt dette er som det skal, og maa, være.“ (*Sidste Fortællinger*, s. 26)

Fortællingen inkarnerer det moderne vesterlandske menneskes situation i Eitels skikkelse, hvor mytens visdom er brudt sammen og, med Kierkegaards ord, 'de substantielle bestemmelser er gået tabt', deraf en mangel på kontinuitet og en tiltagende ensomhed:

„Den tragiske Helt er subjectiv reflekteret i sig, og denne Reflexion har ikke blot reflekteret ham ud af ethvert umiddelbart Forhold til Stat, Slægt, Skjæbne, men ofte reflekteret ham ud af hans eget foregaaende Liv. Det, der beskæftiger os, er et vist bestemt Moment af hans Liv som hans egen Gjerning. Paa Grund heraf lader det tragiske sig udtømme i Situation og Replik, fordi der overhovedet intet umiddelbart mere er blevet tilbage. Den moderne Tragedie har derfor ingen episk Forgrund, intet episk Efterladenskab. Helten staar og falder aldeles paa sine egne Gerninger.“ (SKS, bd. 2, s. 143)

Således rustet og slynget ud af „eget foregaaende Liv“ sidder Eitel nu overfor et menneske, der skal dø på grum vis indenfor et par timer – og dog har overskud til at kvittere for vennetjenesten med hunden ved at give ham et tip om „to Oddere i Mølleaaen“. (s. 216) Han har ventet at finde en fortrukken usling nedsunken i den dybeste elendighed og angst, men mødes af et menneske, der lyser af uforknyt humor, stolthed og livsglæde og på det grundlag evner at bevare en ubekymret ro og sindsligevægt. Kontrasten mellem forventning og realitet er overvældende; hvad man end kan bebrejde dette menneske, så er Linnert i besiddelse af en ukuelighed, der må aftvinge respekt.

Når Eitel overhovedet *kan* knæle for fangen, må det være ud af en sådan agtelse. Og den mulighed, som også dæmrer for ham: „Du Linnert, er min Mælkebroder.“ Hans Ord gav Genlyd i hans eget Øre, „Broder“. (s. 215) Eitels tanke om, at den livslystne fader kan have haft galante eventyr med slægten Linnert, hvis „unge Piger var klarøjede og rød-læbede“ (s. 182), står åben – for Eitel såvel som læseren. Moderen og Lone var begge 19 år, da børnene blev født. Faderen kan være den samme, thi om Lone hører vi nok, at hun sad enke, men ikke, med hvem hun var gift – og slet ikke, med hvem hun fik sit barn. Det forhold, at også Ulrikke var akkurat 19 år, da hun blev gift, understøtter og peger i retning af, at Eitel og Linnert er halvbrødre, thi fortællingen rummer mange spejlinger, også af slægtsforhold, og hun har uden tvivl både et legitimt og et illegitimt barn! Ydermere vil tanken give Lone nok et motiv til at foretage forbytningen; hun får dermed ikke alene hævn sin fader, men tillige indsat sin søn i de rettigheder, hun som moder må finde følgerigtige. Heller ikke tanken om, at børnenes rette ophav skal aflæses af replikker og karaktertræk falder til jorden; tværtom kan splittelsen i Eitels sind forklares bedre end nogensinde: han har da både Johann Augusts og Lones blod rullende og stridende i sine årer.

Fortællingen igennem og ikke mindst i slutningen er der sprækker og åbninger i rigt mål, som gør det vanskeligt at tolke fortællingen entydigt – og umuligt at fremlægge en indiskutabel udlægning af teksten. Når jeg fastholder en læsning, der står i opposition til omtrent alt, hvad jeg er stødt på hos andre, er det især ud fra følgende: 1. bevægelsen i rum fra natur til arrest; 2. både Lone og Ulrikke forsvinder ud af såvel fortællingen som Eitels liv; 3. skovstien løber uventet ud i det åbne land, som billedmæssigt er knyttet til høst og afsked, modsat skovens erotik, majløv og forårslys, kortsagt liv og mulighed; 4. Eitels tiltagende tavshed fortællingen igennem, som kulminerer med hans spørgsmål til sig selv: „Og for resten, hvad skal jeg, efter Middagstid idag, finde paa at tale om i halvhundrede Aar?“ (s. 214) 5. og hvad jeg skal uddybe nedenfor: Eitel har hele sit liv været ude af stand til at tolke verden selvstændigt, og her i slutningen, hvor han for første gang prøver selv at træffe et valg og føre en beslutning igennem, bliver det alligevel Linnert, som må udlægge det hele for ham: det er denne, der rækker Eitel en hånd!

Linnert veksler bestandigt og uforudsigeligt mellem hurtige, overraskende bevægelser og en stor, eftertænksom ro; han trækker nu „meget langsomt Haanden til sig“, fører den „meget langsomt op til Issen“ og klør sig dybt i sit lange hår – hvorefter han med et forlegent „Smil eller Grin“ fremsiger fortællingens afsluttende ord: „De bider [...] Det var godt at Du løste mig.“

Hvor Eitel ser en tragedie tage form, der ser Linnert umiddelbart – og efterhånden læseren – at det rettelig er en guddommelig komedie, hvor herremandens søn nok må dø, men for en forbrydelse, han jo faktisk også har begået, mens Eitel må bukke under for sin moders grusomhed – og i sidste instans for sin egen og hele sin families lidenskabelige higen efter retfærdighed. At unge Linnert er skyldig i den forbrydelse, han er dømt for, og at gamle Linnert er uskyldig, ikke fører falsk klage mod herremanden, men blot er dumdristig under tvisten, er to forhold, som fortællingen aldrig rejser tvivl om. Retfærdigheden sker således fyldest, men ikke på foranledning af menneskers krav herom; et højere mønster tegner sig bag om begivenhederne: den højere retfærdighed, Ulrikke har talt om.

De sorte og de grønne skygger

Under mødet i skoven har Eitel betroet Ulrikke sin livslange drøm om rent symbolsk 'med eget blod at kunne vaske blodet under træhesten bort'; altså i overført betydning hæve faderens skyld mod gamle Linnert gennem reformer ført under retfærdighedens og frihedens banner og derved gøre bod, stedfortrædende, idet bønderne indsættes i Linnerts sted og han selv i faderens. En tydelig parallel til den objektive forsoningslære med den markante forskel, at her er det en død, der skal frelses og genindsættes i livet! Hvad han imidlertid ikke synes at være opmærksom på – resigneret konstaterer han dog:

„Men det er kun kommet hertil, at mere af *det samme Blod* skal staa under Skafottet i Maribo i Morgen. I alle disse Aar, mens jeg har følt at min Fader var bundet i stærke Reb af Skyld og Brøde, har jeg tænkt, at det Øjeblik kunde komme, hvori jeg kunde høre ham sige til mig: „Det var godt, at Du løste mig.“ Men hvornaar, sig mig det, vil disse Ord nu blive talt?“ (Min kursivering, s. 188)

Og han fortsætter: „Jeg har aldrig før idag hørt om den unge Linnert. Nu idag siger jeg til mig selv, at den ventede Time aldrig vil komme, men at det i Stedet for vil blive denne Dreng, som udtaler Dommen over mig.“ (s. 189)

Slutscenen spejler og vender dermed alt ved at lægge faderens tiltænkte ord i munden på fangen og lade formodningen, om at det skal blive denne, der „udtaler Dommen“, gå i opfyldelse. Samtidigt genkalder den Eitels ord til Ulrikke: „Naar jeg engang har betalt min Faders Gæld, da er Tiden inde for mig til at række min Haand ud, og lade dem [bønderne] kysse den.“ (s. 180) Hele hans vision om, at først når retfærdigheden gennem ham er genoprettet, vil der kunne være kærlighed mellem ham og bønderne, dementeres: hans retfærdighedshunger har tværtom udslettet kærligheden, fordi han ikke forstår dens forudsætning og kilde: nåden. Retfærdighed som ideal er tomhed; først når man i sine handlinger drives af tillid, empati eller ligefrem kærlighed, kan der være retfærdighed mellem mennesker. Han har byttet om på forholdet, begynder at ane det fatale heri, og derfor føler han efter Lones besøg med stigende intensitet, at forholdet til Ulrikke er slut, at den store ensomhed venter både ham og Linnert.

I den forstand inkarnerer Eitel en moderne, rationel og vesterlandsk mentalitet, der søger viden og sandhed, men i sin stræben rammes af, at han hverken har kontakt med eller forståelse for livets kilder og grundvilkår, det oprindelige og basale: naturen – forstået både som de ydre betingelser og egen, indre natur. I modsætning til såvel den unge Linnert, Ulrikke som

faderen, der hviler i sig selv, er forankret i naturen, ydre som indre, og netop derfor alle kan øse af et overskud.

Eitel fremstår som en Faust, der har solgt sin sjæl til Mefistofeles for at få viden og indsigt, men mærker, hvordan den forvandles og i stedet bliver til en arv, en skygge, der vokser med ham, og som han derfor aldrig kan slippe ud af: „hele vor Slægts Skyld og *den lange sorte Skygge* som de kastede, hvor de færdedes.“ (s. 178)

Inden han læser eventyret om aftenen, hører vi, hvordan „Det klare Maaneskin bragte ham Erindringen om en Fred, som var at finde et Sted i Verden.“ (s. 208) Han har oplevet den hos Lone i barndommen og siden fundet den i Ulrikkes favn: „Og det var vist derfor, at han hos hende fandt en Fred som hos ingen anden.“ (s. 176) Alligevel føler han sig stadig mere afspærret fra denne fred, mens to billeder stiger frem for hans indre, et af „Ulrikke som lille Pige“ og et af „hende og Fangen i Maribo i Skoven“. Med andre ord en uskyldighedstilstand, han resignerer overfor, idet han pludselig ældet føler sig som „en gammel Mand, der kunde samtykke i at lade de to blive tilbage i lykkelig Leg *i de grønne Skygger*, mens han selv gik alene bort, ad en anden Vej.“ (s. 209)

Billedsprogets 'sorte og grønne skygger' (mine fremhævninger ovenfor) taler tydeligt om forskellige veje gennem livet: om at føre sit liv under henholdsvis dødens og livets tegn – eller om forskellen mellem at leve *i* fortiden og *med* den. Og tanken om Ulrikke og Linnert „i lykkelig Leg i de grønne Skygger“ springer direkte ud af en anden tanke: „„Kvinder,“ tænkte han, „har en anden Lykke, og en anden Sandhed, end vi.““ Den lykke og sandhed, der ligger i at vide besked med legitimiteten – og dermed identiteten: forudsætningen for at kunne tolke tilværelsen ret! En evne, som også Linnert har; i den forstand, at han klart er i kontakt med naturen, lever i pagt med sit inderste væsen – og til det sidste forbliver tro mod Ulrikke, kvinden i hans liv. I modsætning til Eitel, der først er tro mod Lone, siden mod Ulrikke, men derefter vender sig mod Lones nye eventyr og tyr til jomfru Paaske for at få det afkræftet, inden han til sidst gør knæfald for Linnert. På den måde vakler han gennem livet i henhold til andres udlægninger af det; anende, hvem der måtte vide besked, men selv ude af stand til at tolke begivenhedernes malstrøm.

Hele fortællingen igennem er det kvinderne og til sidst Linnert, der tolker tilværelsen for ham, Ulrikke frem for nogen; allerede på første side får vi at vide, hvordan „Det var for hendes Ledsager som om han ikke selv saa det Landskab, der laa foran ham, men kun gennem

hende fik at vide, at det var til og hvad det betød. Det blev saa smukt, derinde i hendes Blik og Sind, skønnere end sig selv, et tavst Digt.“ (s. 173)

Til en og samme tid rummer beskrivelsen både en smuk kærlighedserklæring og erklærer Eitel et fallitbo: han magter ikke selv at give sit liv betydning. Under den videre samtale i skoven understreges begge sider i beskrivelsen og Ulrikkes altomfattende betydning for hans verdensbillede og -tilegnelse, da hun tolker begivenhederne, han beretter om; hun er altid forud, hurtigere og mere sikker i sin forståelse, mens han halter bagefter og ekkoer hendes replikker:

Hun siger: „som om Du var i Skyld til dem endnu“, han svarer: „Jeg er nok ogsaa i Skyld til dem endnu“; hun siger: „Det er ligesom om Du var bundet med et Reb til de gamle døde Bønder, som Du taler om“, han svarer: „Ja, jeg er nok bundet til dem med et Reb“ (s. 175); hun siger: „Derover skal du dog ikke sørge“, han svarer: „Derover skal jeg ikke sørge“. (s. 178) Men hun taler også om en senere tid, hvor deres eget liv længst er smuldret under muld og spørger ham: „Elskede han hende der?“ Han svarer: „Elskede han hende der? [...] Himlen selv var for ham i hendes Arme.“ (s. 189)

Her, i skoven, kan han endnu elske og udtrykke sin kærlighed; som Grethe Rostbøll udtrykker det: „Eitel synker ind i hendes verden som i det tabte Paradis.“ (*Længslens vingeslag*, s. 246) I barndommen var det Lone, der fortolkede hans verden med „et Eventyr om en Trolde“, og hos hende har han også oplevet kærligheden: „jeg ser hende i Tankerne som en stor Høne, der dækkede mig med sine varme Vinger gennem mange gode Aar.“ (s. 187)

Perspektivering

Eitel er en af Blixens mange drømmere, der søger kærligheden; hans problem er, at han kun kan modtage, ikke give kærlighed. Han forlanger grunde til alt og har søgt at finde en forklaring bagom begivenhederne, der førte til gamle Linnerts død, i en forestilling, han betror Ulrikke i skoven: „„min Fader var en livslysten ung Mand og kunde meget godt have kastet sine Øjne paa en Skønhed paa sin egen Gaard. Men jeg har ikke fundet nogen saadan Forklaring, sletingen.“ / „Ligesom om Du skulde kunne finde en Forklaring paa alt i Verden,“ sagde hun.“ (s. 182)

Splittet mellem sin længsel efter kærligheden, der ikke kender til grunde eller menneskelig vilje, og sin higen efter viden og sandhed, er det, at han læser eventyret og i lyset af det mener at finde en vej – til frelse eller fortabelse. Forinden har han i tankerne taget afsked med Ulrikke, med kærligheden, og han træffer nu, måske for første gang i sit liv, egenhændigt en beslutning, søger at tolke sin tilværelse, og nærer et håb om at kunne hjælpe den unge Linnert – kun for at møde sin overmand og endnu engang blive den, der modtager. Deraf hans store og tiltagende ensomhed; han har intet at sige verden, intet at give sine medmennesker: „Og forresten, hvad skal jeg, efter Middagstid idag, finde paa at tale om i halvhundrede Aar.“ (s. 214)

Fortællingen om Eitel beretter om et menneske, der, modsat Ulrikke, Linnert og 'faderen', helt igennem er styret udefra, lader andre tolke sit liv, fordi han ikke forstår sig selv og det i tilværelsen, der ikke gives grunde for: nåden.

Som Ødipus går han sin undergang i møde under et forsøg på at vende sin skæbne; begge er de i tvivl om deres sande herkomst og søger at udrede den – med samme resultat: begge må de kende sig selv skyldige. Ødipus blinder sig selv, da han forstår, at oraklets spådom, trods alle hans bestræbelser på at imødegå den, er gået i opfyldelse netop i kraft af hans egen indsats; Eitel knæler for fangen, da han forstår, at denne er den eneste i verden, der kan skænke ham, hvad han selv higede efter at give: retfærdighed. Men en retfærdighed, han intet krav har på, og som derfor forvandles til nåde: han skænkes mere, end han i retfærdighedens navn kan kræve – nøjagtigt, som 'faderen' i sin tid ville give gamle Linnert mere, end der rettelig tilkom ham.

I mangt og meget følger Blixen i denne fortælling mere end noget andetsteds i forfatter-skabet tragediens spor. Som Iokaste vil Lone ofre sin søn i et forsøg på at redde slægten – kun for at se den gå til grunde som følge af egne bestræbelser. Linnert må dø, og Eitel søger for-

gæves at tyde sin skæbne og opgave i livet; vi kan føle sympati med ham, thi nok fejler han, men ikke ud af ondskab: han drives uundgåeligt frem mod sin ensomhed, som Ødipus mod sin blindhed.

Ved at pløje forbytningsmatikken ind i sin 'gendigtning' af Ødipus-myten viser Blixen, hvordan det moderne menneske er ved at tabe kontakten med sig selv og eget livsgrundlag i en søgen efter absolutte sandheder og 'meningen med det hele'. Sådanne størrelser kan vi aldrig vinde frem til: der er kun den mening at finde, som vi selv formår at give vort liv. Og skal det lykkes os, må vi indse, at vi ikke selv kan skabe den. Kun ved at give os i hænderne på livets magter, på én gang stå i et både givende og modtagende forhold til tilværelsens anonyme kræfter, „Guds Naade“, kan vi opleve det i sin fylde og totalitet. Tager vi forbehold, stiller krav om retfærdighed og lighed, går det galt, thi det er rent menneskelige anliggender; en målestok, som livet ikke lader sig beskære efter. Forsøger vi det, kommer vi til at sande prins Potenzianis ord: „Altfor lille har jeg været, altfor lille for Guds Planer.“ (*Syv fantastiske Fortællinger*, s. 47)

For mig at se er det uklart, om Eitel når frem til en erkendelse. En uafsluttet og ambivalent ubestemthed i fortællingen; akkurat, som det i Blixens samtid såvel som i dag er uafklaret, om det moderne, vesterlandske menneske bevæger sig mod en voksende erkendelse og dybere forståelse af tilværelsens grundvilkår – eller den stik modsatte vej...

Clara Svendsen mener at kunne datere påbegyndelsen af "En Herregaardshistorie" til omkring „1946 eller 1947“ (s. 62 f.) og Judith Thurman skriver i en note: „Den blev først skrevet færdig i 1956.“ (s. 476) Den er altså blevet til under indtryk af krigens vanvid, besættelsestidens mørklagte Danmark, Nürnbergprocessens og det danske retsopgørs efterfølgende problematikker samt Koreakrigen, og med den kolde krigs apokalyptiske perspektiver spændt ud var der nok ikke belæg for den store tillid, hverken til fremtiden – eller til den menneskelige retfærdigheds evne til at rette op på fortidens synder!

Tager man "Sorg-Agre" til indtægt for en hævvelse af feudaltidens værdier, tager man nok grundigt fejl: fortællerens sympati ligger her klart hos Ane Marie, ikke hos Adams latterlige og selvhøjtidelige onkel. Men begge forstår de, hvad onklen får lov at udtrykke: „Tragedien er Menneskets Privilegium, dets højeste Privilegium. [...] Tragedien er til enhver Tid forbeholdt Mennesket, den Skabning, der, i sine Kaar og i sin egen Natur, er den haarde Nødvendighed underkastet. Den er Menneskets Frelse og Apotheosis.“ (s. 223) Tro mod og erkendende livets grundvilkår kan onklen bære sin rolle som „Vorherres Ceremonimester“ og Ane Marie finde

den næsten overmenneskelige styrke, hvormed hun løser sin søn, udtrykt med to vers fra Alceste's arie: „Mourir pour ce qu'on aime / C'est un trop doux effort!“ (s. 232) ”Sorg-Agre” udfolder, hvad der er udtrykt i *Den afrikanske Farm*:

„Det virkelige Aristokrati i Verden, og det virkelige Proletariat, de er begge i forstaaelse med Tragedien og dens Idé. Den er for dem selve Guds Plan med Verden og Livets Toneart. Heri adskiller de sig fra det Bourgeoisi af alle Klasser, som fornægter Tragedien og grumme nødig finder sig i den, og for hvem det tragiske er ensbetydende med det triste i Verden eller med dens Ubehageligheder.“ (s. 176)

Men Eitel, det moderne menneske med dets humanistiske idealer, hvordan skal han på sin slingrekurs gennem tilværelsen finde en lignende styrke? Han kan ikke finde noget varigt og bestandigt, hverken i sin egen natur eller i kærligheden – til Ulrikke, såvel som i bred forstand: til livet selv. Alt viger for ham, udhules, og han bliver stedse mere fåmælt.

”En Herregaardshistorie” synes at levere sit svar i form af spørgsmål: kan man ikke acceptere det *amor fati*, der klinger gennem ”Sorg-Agre” og hele forfatterskabet fra først til sidst, har man da noget bedre at sætte i stedet? Kan mennesket overvinde egne svagheder med et selvskabt retfærdighedsideal, omstøbt og gradbøjet efter skiftende tiders luner og forgodtbefindende? Som kristendommen, der har bygget sin kirke på antikkens tragiske livssyn, men erstattet dette med en abstrakt tanke om Jesu stedfortrædende soning af menneskets vander og et løfte om ’gudsrigets komme’; en tankegang, som Blixen overalt opponerer mod og her får grundigt indfældet i Eitels slægtshistorie og hele hans stadige kredsen om stedfortrædende at kunne jævne al uret: i fortiden faderens brøde mod gamle Linnert, i nutiden Lones stedmoderlige behandling af unge Linnert. Men venter vi ikke på Godot? Har vi fået andet end despoter, der vil rejse tusindårskrige på fundamentet af gamle ydmygelser á la Versaillesfreden? I essayet ”Breve fra et land i krig” får vi en modstilling af det tyske folks vilje og „den særegne art af tillid til Guds nåde, som man kalder humor“; i mangt og meget minder den om Eitels problemstilling: „tag ikke troen på La Grâce de Dieu fra en overvunden fjende.“ (*Mit livs mottoer*, s. 121)

Han kan ikke finde den tryghed i livet, som Blixen mødte hos de indfødte og ’de store trøstesløse’ i Afrika; folk som Farah, Kamante, Emmanuelson og „Gamle Knudsen“, der alle lever ud af en sjælsstyrke, som hun finder, at det vesterlandske menneske i et forsøg på at slippe billigt til det hele i sørgelig grad fattes: „Disse Mennesker maa stole paa andre Folks Opfattelse af hvad der er op og ned, og de maa acceptere deres Lykke, og selve deres Jeg, til

Dagens Notering. De skælver med Grund for deres Skæbne og løber fra den, naar de kan.“
(*Den afrikanske Farm*, s. 222)

Her mener jeg at finde den inderste nerve i Blixens forfatterskab: en insisteren på, at der er noget i vor liv, vi ikke kan løbe fra – uden at løbe fra os selv, miste os selv. Sandheden med stort S er dog aldrig Blixens anliggende. Hun bruger sine fortællinger til at diskutere livsanskuelser og deres konsekvenser, med sig selv og med læseren. I den forstand er hendes fortællinger netop fortællinger: én lang og uafsluttet samtale, hvor der bliver spurgt og drøftet og anskueliggjort. Leder man som læser forgæves om Sandheden, får man til gengæld i rigt mål de overrumplende spørgsmål og de forbløffende perspektiver: i den kunst at dreje synsvinklen i uventede retninger, hvor nyt kommer til syne, er Blixen en sand mester, svær at blive færdig med.

Litteraturfortegnelse

Karen Blixen:

Breve fra Afrika 1914-31. Gyldendal, 3. udg., København 1991

Den afrikanske Farm. Gyldendals Bibliotek, København 1963

[Andrézel, Pierre]: *Gengældelsens Veje*. Gyldendals Bogklub, København 1975

Mit livs mottoer og andre essays. Gyldendal, 2. udg. København 1978

Lasson, Frans og Engelbrecht, Tom (red.): *Karen Blixen i Danmark. Breve 1931-62*. Gyldendal, København 1996

Karneval og andre fortællinger. Gyldendal, 3. udg., København 1996

Sandhedens Hævn. Gyldendal, 3. udg., København 1998

Sidste Fortællinger. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, 5. udg., København 1997

Skygger paa Græsset. Gyldendal, 3. udg., København 1992

Skæbne-Anekdoter. Gyldendal, 5. udg., København 1992

Syv fantastiske Fortællinger. Gyldendal, 8. udg., København 1998

Vinter-Eventyr. Gyldendals Bogklub, København 1972

Anden litteratur:

Aristoteles: *Poetik*. Hans Reitzels Forlag, København 2001

Bachtin, Michail: *Det dialogiske ordet*. Bokförlaget Antrophos, Gråbo 1997

Behrendt, Poul: ”De forbyttede børn” i *Blixeniana*. Karen Blixen Selskabet, København 1978

Behrendt, Poul: ”Tekst, historie og samfund – i Karen Blixens „Sorg-Agre” i *Kritik*, nr. 41. Forlaget Fremad, København 1977

Bjerg, Svend: *Karen Blixens teologi*. Forlaget ANIS, Århus 1989

Bjørnvig, Thorkild: *Pagten. Mit venskab med Karen Blixen*. Gyldendal, København 1974

Bondesson, Pia: *Karen Blixen bogsamling på Rungstedlund. En katalog*. Gyldendal, København 1982

Brundbjerg, Else: *Kvinden, kætteren, kunstneren Karen Blixen*. KnowWare, 2. udg., København 1995

Brundbjerg, Else: *Samtaler med Karen Blixen*. Gyldendal, København 2000

Claussen, Sophus: *Djævlerier*. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, København 1904

Dinesen, Thomas: *Tanne – Min søster Karen Blixen*. Gyldendal, København 1974

Engberg, Charlotte: *Billedets ekko. Om Karen Blixens fortællinger*. Gyldendal, København 2000

Engberg, Charlotte: ”Evigst ejes kun fortællingen” i *Læsninger i Dansk Litteratur* bd. 3. Odense Universitetsforlag, 2. udg., Odense 2001

Hansen, Jan Maintz: ”Allusion som organiserende princip. Om Karen Blixen og *Sorg-Agre*” i *Reception*, nr. 68, september 2005. Københavns Universitet, København 2005

Hein, Piet [Kumbel]: *Gruk fra alle Aarene. Et udvalg*. Gyldendal, København 1960

Henriksen, Liselotte: *Blixikon. Karen Blixen fra A til Å*. Gyldendal, København 1999

- Henriksen, Aage: *Det guddommelige barn og andre essays om Karen Blixen*. Gyldendal, 3. udg., København 1986
- Henriksen, Aage: *Litterært testamente. Seks kapitler om kærlighed*. Gyldendal, København 1998
- Jensen, Johannes V.: *Digte 1901-1941. Samlet, revideret udgave*. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, København, 1943
- Jørgensen, Bo Hakon: *Siden hen – om Karen Blixen*. Odense Universitetsforlag, Odense 1999
- Jørgensen, Jens Anker og Wentzel, Knud (red.): *Hovedsporet. Dansk litteraturs historie*. Gyldendal, København 2005
- Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter 1-55* (under udgivelse). Gads Forlag, København 1997 ff. Ved citater herfra henvises med SKS samt bind og sidetal, fx SKS, bd. 17, s. 110
- Lasson, Frans og Svendsen, Clara: *Karen Blixen – En digterskæbne i billeder*. Gyldendal, København 1969
- Lagerlöf, Selma: *Kejsarn av Portugalien. En Värmlandsberättelse*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm 2001
- Lagerlöf, Selma: *En Herregaardshistorie*. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, København 1913
- Langbaum, Robert: *Mulm, Stråler og Latter. En Studie i Karen Blixens Kunst*. Gyldendal, København 1964
- Nietzsche, Friedrich: *Antikrist*. Hans Reitzels Forlag, 3. udg., København 1998
- Nietzsche, Friedrich: *Således talte Zarathustra. En bog for alle og for ingen*. Lindhardt og Ringhof, 4. udg., København 1996
- Pahuus, Mogens: *Karen Blixens livsfilosofi. En fortolkning af forfatterskabet*. Aalborg Universitetsforlag, Aalborg 2001
- Rostbøll, Grethe F.: *Længslens vingeslag. Analyser af Karen Blixens fortællinger*. Gyldendal, København 1996
- Selboe, Tone: *Karen Blixen. En introduktion*. Gyldendal, København 1999
- Selboe, Tone: *Kunst og erfaring. En studie i Karen Blixens forfatterskab*. Odense Universitetsforlag, Odense 1996
- Svendsen, Clara: *Notater om Karen Blixen*. Gyldendal, København 1974
- Sørensen, Ivan Ž.: *'Gid De havde set mig dengang'. Et essay om Karen Blixens heltinder og Tizians gudinder*. Gyldendal, København 2002
- Sørensen, Ivan Ž. og Tøgeby, Ole: *Omvejene til Pisa. En fortolkning af Karen Blixen „Vejene omkring Pisa“*. Gyldendal, København 2001
- Thurman, Judith: *Karen Blixen. En fortællers liv*. Gyldendal, København 1983
- Westenholz, Anders: *Kraftens Horn. Myte og virkelighed i Karen Blixens liv*. Gyldendal, København 1982
- Wivel, Ole: *Karen Blixen. Et uafsluttet selvopgør*. Lindhardt & Ringhof, 3. udg., København 1996

Opslagsværker

- Albeck, Ulla: *Dansk Stilistik*. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, 7. udg., København 2000
- Bibelen*, Det Danske Bibelselskab. København 1956
- Biedermann, Hans: *Gads Symbolleksikon*. Gads Forlag, København, 1991
- Bæksted, Anders: *Nordiske Guder og Helte*. Politikens Forlag, 2. udg., København 1999
- Collin, Finn og Køppe, Simo (red.): *Humanistisk Videnskabsteori*. DR Multimedie, København 2000
- Etymologisk ordbog. Danske ords historie*. Politikens Forlag, 1. bogklubudg., København 2002
- Fibiger, Johannes m.fl. (red.): *Litteraturens tilgange – metodiske angrebsvinkler*. Gads Forlag, København 2001
- Gyldendals DVD leksikon*. DVD med ajourførte udgaver af *Den Store Danske Encyklopædi* 1-20 m. 2 supplementsbind (2006), *Gyldendals Leksikon* 1-3 (2002) og *Gyldendals Etbindsleksikon* (2003). Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S, København 2006
- Hansen, Ib Fischer m.fl. (red.): *Litteraturhåndbogen* 1-2. Gyldendal Uddannelse, 6. udg., København 2001
- Hjortsø, Leo: *Græske Guder og Helte*. Politikens Forlag, 2. udg., København 1997
- Jansen, F.J. Billeskov m.fl. (red.): *Verdens Litteratur Historie* 1-12. Politiken, København 1974
- Jensen, Johan Fjord m.fl. (red.): *Dansk litteraturhistorie* 1-9. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, 3. udg., København 2000
- Lademanns Leksikon 2005*. CD-Rom, Aschehoug Dansk Forlag, København 2004
- Lübcke, Poul (red.): *Politikens filosofi leksikon*. Politikens Forlag, København 1996
- Mai, Anne-Marie (red.): *Danske digtere i det 20. århundrede*. Gads Forlag, 4. udg., København 2002
- Møller, Lis (red.): *Om litteraturanalyse*. Systime, København 1995
- Nielsen, Erik A. og Skriver, Svend: *Dansk Litterær Analyse – Grundbog med antologi*. Akademisk Forlag og DR Multimedie, København 2000
- Nøjgaard, Morten: *Det litterære værk. Tekstanalysens grundbegreber*. Odense Universitetsforlag, Odense 2002
- Politikens Nudansk Leksikon* med CD-rom. Politikens Forlag, 1. bogklubudg., København 2002
- Politikens Store Ordbogs-CD-rom*, version 2.1. Politikens Forlag, København 1999
- Rasmussen, Henrik (red.): *Gads Litteraturreksikon*. Gads Forlag, København 2001
- Stefánsson, Finn og Sørensen, Asger (red.): *Gyldendals Religionsleksikon. Religion / Livsanskuelse*. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, 1. bogklubudg., København 1999
- Traustedt, P.H. (red.): *Dansk Litteratur Historie* 1-4. Politikens Forlag, København 1964-66
- Vogel-Jørgensen, T. og Zerlang, Poul (red.): *Bevingede ord*. Gads Forlag, 6. udg., København 200

Bilag 1: komposition

Afsnit	Motiv	Lyskilde	Personer	Sted/rum	Ledetråd
A	Landskabet	Eftermiddagssol	Ingen	Naturen	Historien om den forbyttede tyrekalv
	Dialog		Eitel og Ulrikke	Stendiget	
	Fortiden		Eitels fader og Linnert d.æ.		
	Elskov		Eitel og Ulrikke		
	Afsked		Eitel og Ulrikke		
B	Hjemkomst	Gardiner trukket for solen	Ulrikke, gartneren og sønnen	Parken	Forbytning af blomstens navn: mor og datter skifter position
	Forfaldet		Ulrikke og Sibylla	Ulrikkes hjem	
	Forløsning		Ulrikke og Sibylla		
C	Hjemkomst	Solnedgang	Eitel	Stubmarkerne	Historien om de forbyttede børn
	Fortiden	Lysestage	Eitel og Lone	Eitels hjem	
	Monolog		Eitel og den afdøde fader		
	Dialog		Eitel og jomfru Paaske		
	Monolog		Eitel og den afdøde fader		
D	Et eventyr		Kongen af Portugal og Baronen	Fiktion/drøm	Forbytning af konge og Gud: konkret og abstrakt skifter position
Nat		Fuldmåne	Tavshed	Forbytning af 'Tyr's dag' med 'Odins dag'	
E	Opbrud	Morgengry	Eitel og kusken	Landevejen	Forbytning af fædre og sønner: herremand og bonde skifter position
	Dialog		Eitel og justitsråden	Arresten	
	Dialog		Eitel og Linnert d.y.		
	Forløsning		Eitel og Linnert d.y.		